

VAASAN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Lena Niinen

Nyt erotellaan jyvät akanoista! –

Idiomien ja sanaleikkien ruotsinnokset eräässä lastenkirjassa

Nykysuomen (modern finska) pro gradu -tutkielma

Vaasa 2012

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Tavoite	6
1.2 Aineisto	7
1.3 Menetelmä	9
2 LASTENKIRJALLISUUDEN JA KUVAKIRJOJEN KÄÄNTÄMINEN	11
2.1 Lastenkirjallisuuden kääntäminen	11
2.1.1 Lastenkirjallisuuden määrittäminen	11
2.1.2 Lastenkirjallisuuden kohdeyleisö	12
2.1.3 Lastenkirjallisuuden kääntämisen piirteitä	14
2.1.4 Lastenkirjallisuuden kääntämisen haasteita	14
2.2 Kuvakirjojen kääntäminen	15
2.2.1 Kuvakirjan määritelmä	16
2.2.2 Kuvakirjan kääntämisen piirteitä	16
3 IDIOMIEN KÄÄNTÄMINEN	19
3.1 Yleisesti idiomeista	19
3.2 Idiomien määritelmä	20
3.3 Idiomien kääntämisen haasteita	23
3.4 Idiomien kääntämisen strategiat	24
4 AINEISTOSSA ESIINTYVIEN IDIOMIEN JA SANALEIKKIEN ANALYYSI	26
4.1 Idiomien ja sanaleikin kääntäminen idiomilla	26
4.2 Idiomien ja sanaleikin kääntäminen sananmukaisella vastineella	43
4.3 Idiomien ja sanaleikin kääntäminen selittävällä normaali-ilmauksella	55
5 YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT	64

LÄHTEET	67
LIITE. Työssä käsiteltävät idiomit ja sanaleikit ja niiden käännökset	72

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Tekijä:	Lena Niinen
Pro gradu -tutkielma:	<i>Nyt erotellaan jyvät akanoista!</i> Idiomien ja sanaleikkien ruotsinnokset eräissä lastenkirjassa
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Modern finska som det andra inhemska språket
Valmistumisvuosi:	2012
Työn ohjaaja:	Jaana Puskala

TIIVISTELMÄ:

Denna avhandling undersöker idiom och ordlekar och deras översättningar i Aino Havukainens och Sami Toivonens barnbok *Tatu ja Patu työn touhussa* och dess svenska översättning *Sixten och Blixten går till jobbet*. Forskningsmaterialet består av sammanlagt 21 texter och deras svenska översättningar. Avhandlingens syfte är att undersöka om idiomerna och ordlekarna ändrats vid översättningen och hurdana dessa eventuella ändringar är. På basen av tidigare undersökningar antas att vissa ändringar skett, men att dessa inte påverkar läsoplevelsen för de målspråkiga läsarna.

Avhandlingen baserar sig på Rune Ingos klassificering av översättningsmetoder för idiom. Forskningsmetoden är kontrastiv men avhandlingen innehåller också en kvantitativ aspekt. Idiomerna och ordlekarna har valts från materialet och uppdelats enligt översättningsmetoden i kategorier. Därefter har jag reflekterat över om översättningen är träffande och vid behov anvisat även alternativa lösningar.

Resultaten visar att det huvudsakligen används tre olika översättningsmetoder för idiom och ordlekar. Oftast översätts idiomerna/ordlekarna med målspråkets idiom och ordlekar. Den näst vanligaste lösningen är att översätta idiomerna ordagrant. Den tredje metoden är att översätta idiomerna/ordleken med ett förklarande normaluttryck. På basen av resultaten kan det konstateras att antagandet var riktigt – vissa ändringar, också semantiska, har skett vid översättningen, men dessa kan inte sägas påverka läsningen negativt. Huvudsakligen får också de målspråkiga läsarna njuta av humoristiska och lyckade ordlekar och idiom.

AVAINSANAT: Kääntäminen, idiomit, sanaleikit, lastenkirjallisuus

1 JOHDANTO

Lastenkirjat ovat kulttuurissamme luontainen osa useimpien lasten kasvatusta ja varhaiselämää. Ne ovat oma kiehtova maailmansa, johon lukijat – niin nuoret kuin vanhatkin – voivat uppoutua ja eläytyä. Lastenkirjat tarjoavat lukijalleen pohjan myös myöhempiä lukuelämyksiä varten ja antavat lukijalleen mahdollisuuden päästää mielikuviuksensa valloilleen. Olkoot tarinat sitten opettavaisia, hauskoja, jännittäviä tai kaikkea näitä, avaavat lastenkirjat lukijoilleen väylän kirjallisuuden pariin jo pienestä pitäen.

Pelkän tarinan tai kuvien lisäksi lastenkirjat sisältävät usein kulttuurisidonnaisia elementtejä, jotka avartavat lasten ajatusmaailmaa ja käsitystä ympäristöstä. Oiva tapa kuvastaa tiettyä kulttuuria, ja täten myös lisätä lasten tietoisuutta, on erilaisten sanontojen sisällyttäminen tarinaan. Sanonnat tuovat myös aikuislukijan kannalta kirjaan uuden ulottuvuuden ja tarinaan uudenlaista sisältöä. Aikuislukijan näkökulmasta lastenkirjoille tärkeää on, paitsi lapsen uteliaisuuden herättäminen, myös aikuisen lukunautinnon täyttäminen (Ahlén 1987: 11). Sanonnat ja sanaleikit tuovat omalla tavallaan haasteen myös lastenkirjoja kääntävälle, sillä usein ne kuvastavat juuri tiettyä kulttuuria tai sen tapoja ja ovat täten olennainen osa tarinaa. Tämän lisäksi kääntäjän tulee tiedostaa, että lastenkirjojen ja niiden käännösten tulee toimia usealla tasolla, eli niin verbaalisesti kuin visuaalisesti ja lisäksi ottaa huomioon, että tarinaa usein lukee ääneen aikuinen (Oittinen 2001: 138).

Lastenkirjaa aikuislukijana tulkitsevan huomio kohdistuu kulttuurisidonnaisten elementtien, kuten sanontojen, lisäksi usein kielellisiin sanaleikkeihin, jotka voidaan tulkita eri tavoin ja joilla usein on monia merkityksiä. Aikuiselle tämän kaltaisten ”aikuisten maailmaan” kohdistuvien viittausten avulla lastenkirjat ylläpitävät myös aikuislukijan mielenkiintoa ja tekevät kirjasta nautinnollisen lukea. Kyseiset kaksoismerkitykset ovat myös oiva keino tuoda huumoria tarinaan, mikä puolestaan omalla tavallaan lisää kyseisen kirjan lukunautintoa. Omasta näkökulmastani sanonnat ja monimerkityksiset lausahdukset tuovat lastenkirjoihin kielellistä sisältöä. Tämän lisäksi ne ovat tutkimuskohteena mielenkiintoisia ja myös oiva tapa esittää kielten kulttuurisidonnaisuutta ja moni-

muotoisuutta. Mainitun kaltaisia piirteitä pullollaan on Aino Havukaisen ja Sami Toivosen *Tatu ja Patu* -kirjasarja.

Tutkielmassani yhdistän nämä kaksi aihetta, eli lastenkirjat ja sanonnat, ja tarkastelen niitä kääntämisen näkökulmasta. Keskityn myös kielellisten sanaleikkien käännösratkaisuihin. Kielellisiksi sanaleikeiksi miellän sellaiset tapaukset, joita ei suoranaisesti voi luokitella sanonnoiksi, mutta jotka ovat nasevia ilmauksia, jotka usein humoristisella tavalla tuovat kielellistä sisältöä tarinaan. Esimerkki aineistosta on kampaajan työpaikka-ilmoituksessa oleva *'Harjaantuneet ammattilaiset huomio!'* Mielestäni on mielenkiintoista paneutua siihen, miten kääntäjä on onnistunut siirtämään suomen kielelle ominaisia sanontoja ruotsiksi ja miten yhdellä kielellä hauskat ja sukkelat kielelliset sanaleikit on käännetty vieraan kielen lukijalle. Lastenkirjojen ja niiden kääntämisen, ehkä odottamatonkin, haastavuus ja monimuotoisuus ovat osasyitä pro gradu -tutkielmani aiheen ja aineiston valikoitumiseen. Sanoilla *sanonta* ja *idiomi* voi olla lähteestä riippuen vivahde-eroja merkityksissä (kattavamman selvityksen saamiseksi, katso luku 3.2) mutta tulen tässä työssä käyttämään näitä ilmauksia synonyymisesti (MOT Synonyymisanakirja 1.0 2011).

1.1 Tavoite

Tutkielmassani aion vertailla Aino Havukaisen ja Sami Toivosen *Tatu ja Patu työn touthussa* -teoksen sanontoja ja kielellisiä sanaleikkejä kirjan ruotsinkielisen käännöksen, *Sixten och Blixten går till jobbet*, vastineisiin. Ensisijainen tavoitteeni on selvittää miten analysoitavat sanonnat ja sanaleikit on käännetty ruotsin kielelle eli minkälaisia ratkaisuja kääntäjä on kääntäessään tehnyt.

Tavoitteenani on lisäksi tutkia kuinka paljon kyseiset sanonnat ja sanaleikit ovat käännettäessä muuttuneet. Toisin sanoen, ovatko sanonnat ja sanaleikit pystytyt säilyttämään mahdollisimman samankaltaisina käännettäessä kielestä toiseen vai onko esimerkiksi jotain jouduttu jättämään kokonaan pois ja onko näitä mahdollisia poisjättöjä kompensoitu lisäämällä sanontoja sinne, missä niitä ei alkuperäisessä teoksessa ollut. Mikäli

alkuperäisversio ja kääntäjän ratkaisu eroavat suuresti toisistaan, aion työssäni pohtia myös miksi kääntäjä mahdollisesti on päätenyt kyseiseen ratkaisuun ja mikäli mielestäni siihen on aihetta, myös esittää vaihtoehtoisia ratkaisuja.

Oletan, että kääntäjä on joutunut tekemään muutoksia kääntäessään teoksen sanontoja ruotsin kielelle. Jotkut muutokset ovat oletettavasti huomattavia, kun taas toiset pienempiä. Oletan myös, että jotkut muutokset ovat semanttisia, eli merkitykseen liittyviä, mutta että se ei sinänsä vaikuta lukuelämykseen. Oletan siis, että vaikka merkitys olisi joissakin tapauksissa käännöksen myötä muuttunut, myös ruotsinkielisen tarinan lukija saa sanonnoista ja sanaleikeistä samanlaisen tiedon kuin alkuperäisteoksen lukijat. Perustan oletukseni aiemmin tekemääni tutkimukseen idiomien kääntämisestä eräässä lastenkirjassa.

1.2 Aineisto

Tutkielman aineistona käytän Aino Havukaisen ja Sami Toivosen *Tatu ja Patu työn touhussa* (2006) lastenkirjasta löytyviä kahtatoista (12) lyhyttä tekstiä ja niiden ruotsinnoksia *Sixten och Blixten går till jobbet* (2006) -teoksesta. Molemmissa teoksissa työssä analysoitavat tekstit ovat tarinan ensimmäiseltä aukeamalta. Alkuperäisteoksesta käytössäni on kirjan yhdeksäs painos kun taas ruotsinnoksesta käytän kirjan ensimmäistä painosta. Kirjan kuvituksesta vastaavat kirjailijat, eli Havukainen ja Toivonen, ja teoksen ruotsinnos on kääntäjä Janina Orlovin käsialaa.

Aino Havukainen ja Sami Toivonen ovat pariskunta, joka työskentelee yhdessä lastenkirjailijoina, kuvittajina ja graafisina suunnittelijoina (Vaukirja.fi 2011). Kustannusosakeyhtiö Otavan (2011) kotisivujen mukaan molemmat ovat koulutukseltaan graafisia suunnittelijoita. Havukaisen ja Toivosen suosituimpia teoksia ovat *Tatu ja Patu*-kirjasarja. Tähän mennessä kyseistä kirjasarjaa on ilmestynyt 9 osaa. Lisäksi he ovat tehneet yhdessä myös *Veera*-kuvakirjasarjan ja *Himaset*-sarjakuvia. Pariskunta tekee myös kuvituksia useisiin lastenkirjoihin, tunnetuimpina ehkä Sinikka ja Tiina Nopolan *Risto Rappääjä* -kirjat. (Vaukirja.fi 2011) Vuonna 2007 Havukainen ja Toivonen voitti-

vat Finlandia Junior -palkinnon teoksellaan *Tatun ja Patun Suomi*. He ovat lisäksi vastaanottaneet lasten ja nuorten tietokirjapalkinnon, Tietopöllön, *Tatu ja Patu* -kirjoistaan vuonna 2010. Kirjasarja on saanut suosiota myös maailmalla; sen oikeuksia on myyty neljääntoista maahan, muun muassa Ruotsiin, Japaniin, Ranskaan ja Venäjälle. (Kustannusosakeyhtiö Otava 2011)

Janina Orlov on suomenruotsalainen kääntäjä, joka työskentelee Tukholman yliopiston yleisen kirjallisuuden laitoksella (Kääntöpiiri 2012; Sisuradio 2011). Hänen työkieliään ovat venäjä, suomi ja ruotsi (Salongen 2011). Sisuradion (2011) mukaan vuonna 2005 tohtoriksi väitellyt Orlov tutkii kääntämisen ohella myös lastenkirjallisuutta. Janina Orlov kääntää lähinnä lasten- ja nuortenkirjallisuutta ruotsin kielelle, mutta hän on työskennellyt myös aikuisten kirjallisuuden kääntämisen parissa. Muun muassa Sofi Oksasen *Puhdistus*-romaanin ruotsinnoos on Orlovin käsialaa. (Sisuradio 2011)

Suomenkielisessä alkuperäisteoksessa, *Tatu ja Patu työn touhussa*, on 31 sivua, kuten myös kirjan ruotsinkielisessä versiossa. Sivumäärään lasken mukaan vain itse tarinaan kuuluvat sivut. Kuvitus on molemmissa kirjoissa samanlainen ja kattaa suurimman osan kirjan sisällöstä. Kuvitus eroaa vain niiltä osin, kun kuvassa on mukana kirjoitettua tekstiä, kyltin tms. esineen muodossa. Analysoinnin kohteena olevat sanonnat ja sanaleikit ovat molemmissa kirjoissa tarinaan johdattelevalla sivulla. Kyseisellä aukeamalla on kuvitus työvoimatoimiston ilmoitustaulusta johon tekstit ovat kiinnitetty ilmoitusten muodossa.

Tatu ja Patu -kirjat yhdistelevät taidokkaasti tekstiä ja kuvia, ovat täynnä huumoria ja opettavaisia tarinoita ja seuraavat vilkkaita kaksosia erinäisissä ympäristöissä tai tapah-tumissa. Tutkielmassa aineistona käytettävässä *Tatu ja Patu työn touhussa* -teoksessa Outolasta kotoisin olevat veljekset seikkailevat työmaailmassa. Lukija voi tutustua eri ammatteihin ja seurata kaksosia tekemässä ammatille ominaisia tehtäviä aukeama au-keamalta tietokirjan tapaan. Seikkailu alkaa työvoimatoimistosta ja esittelee vuoron perään lukijalle kaksitoista suomalaisille tuttua ja yleistä ammattia pilke silmäkulmassa. Kirjan kohdeyleisö on 3–6 -vuotiaat lapset (Adlibris.com 2011).

Olen aikaisemmin erinäisissä tutkielmissa käyttänyt aineistona lastenkirjoja ja halusin tässä pro gradu -tutkielmassa jatkaa samalla saralla. Olen aiemmin paneutunut myös sanontoihin lastenkirjoissa ja silloinen aineisto yhdisteli tämän tutkielman tavoin lastenkirjoja ja sanontojen kääntämistä. Valitsin aineistoni suomesta ruotsiin, sillä pääaineeni ollessa suomi toisena kotimaisena kielenä halusin myös lähtökohtani tähän tutkimukseen olevan suomenkielinen. Koen myös, että suomen kielen taitoni sanontojen suhteen on ruotsin kieltäni vahvempi, mikä myös vaikutti käännösuunnan valikoitumiseen.

1.3 Menetelmä

Tarkastelen aineistoani kontrastiivisen tutkimustavan avulla. Tutkielman kontrastiivisuus ilmenee siten, että vertailen suomenkielisen alkuperäisteoksen sanontoja ja sanaleikkejä vastaaviin ruotsinkielisiin ratkaisuihin. Tulen myös laskemaan analysoitavien sanontojen ja sanaleikkien määrän, ja sen, moniko analysoitavista sanonnoista on ”kul-lakin” käännösstrategialla (katso luku 3.4) käännetty. Tämä kvantitatiivinen aspekti täydentää edellä mainittua, ja tutkimuksessa ensisijaisesti käytettävää, kontrastiivista tutkimustapaa. Kyseinen kvantitatiivinen lisä antaa samalla myös kattavamman kuvan analysoitavasta aineistosta.

Suuntaa näyttäviä sanontojen käännösstrategioita on useita – muun muassa Nida & Taber (1974) ja Larson (1984) käsittelevät idiomien kääntämistä – mutta perustan tulevan analyysini teoksien sanonnoista ja sanaleikeistä Rune Ingon idiomeja käsitteleviin käännösstrategioihin. Ingo luokittelee idiomien kääntämisstrategiat pragmaattisiksi erikoistapauksiksi, eli sellaisiksi tapauksiksi, jotka käännösvaiheessa vaativat tietynlaista muokkausta sopeutuakseen uuteen kulttuuri- tai kieliympäristöön (Ingo 1990: 237). Valitsin Ingon käännösstrategiat työni lähtökohdaksi, sillä mielestäni hänen jaottelunsa sanontojen kääntämisestä on selkeä ja helposti seurattava. Valintaan vaikutti myös se, että olen aiemmin opiskelujeni aikana tutustunut laajemminkin hänen teorioihinsa, joten työn pohjautuminen hänen käännösstrategioihin tuntui luontevalta valinnalta.

Tässä työssä seurattava Ingon (1990: 246–247) idiomeja koskeva käänösstrategia jaottelee idiomin käänösmahdollisuudet seuraavanlaisesti: 1. Idiomi käännetään idiomilla, 2. Idiomi käännetään sananmukaisesti, 3. Idiomi käännetään selittävällä normaali-ilmauksella ja 4. Normaali-ilmaus käännetään idiomilla. Strategiat pohjautuvat Ingon kääntämistä koskevaan teokseen (1990). Teoksesta on ilmestynyt myös uudempi, ruotsinkielinen, painos (2007), jossa ei kuitenkaan idiomeja käsittelevään lukuun ole tehty huomattavia muutoksia. Jatkossa viitataan siis Ingon teokseen vuodelta 1990. Sanaleikkien kääntämistä käsittelee muun muassa Dirk Delabastita (1997). Delabastita (1997) jaottelee sanaleikkien kääntämisen seitsemään (7) kategoriaan, jotka sisältävät myös edellä mainitut idiomille suositeltavat käänösmahdollisuudet. Tästä syystä ja selkeyden saavuttamiseksi pitäydyn kuitenkin yhdessä strategiassa ja luokittelen näin ollen sanaleikkien käänösratkaisut idiomien käänösstrategioiden mukaisesti. Tulen siis työssäni analysoimaan ja jaottelemaan käsiteltävät sanonnat ja sanaleikit edellä mainittujen Ingon strategioiden mukaisesti.

2 LASTENKIRJALLISUUDEN JA KUVAKIRJOJEN KÄÄNTÄMINEN

Kansainvälistyvässä maailmassamme kielitaidon ja kääntämisen merkitys on usein viestinnän kannalta ratkaisevaa. Kielirajojen yli tapahtuva kommunikaatio ei kuitenkaan ole uutta, kuten ei siihen läheisesti liittyvä kääntäminenkään. (Ingo 1990: 11) Käännösprosessin, tekstilajien ja käännettävien tekstien tutkimus on kuitenkin vasta viime vuosikymmeninä noussut suuremman mielenkiinnon kohteeksi (Ingo 1990: 11). Tässä osiossa perehdyn yhden tekstilajin, lastenkirjallisuuden, kääntämiseen ja sille ominaisiin piirteisiin ja haasteisiin.

2.1 Lastenkirjallisuuden kääntäminen

Hyvä lastenkirja tuottaa lukijalleen elämyksiä, ruokkii mielikuvitusta ja kehittää ajattelukykyä, sanavarastoa ja kielen ymmärrystä. Hyvä lastenkirja myös käsittelee ajankohtaisia asioita, se aktivoi lasta ja kannustaa lasta ajattelemaan pintaa syvemmälle ja on ääneen luettava niin, että se säilyttää sekä lapsen että aikuisen mielenkiinnon ja toimii lukijoiden ikäerosta huolimatta. (Ahlén 1987: 11) Lastenkirjat eivät siis ole vain viihdettä vaan niillä on tärkeä asema myös kasvatuksessa ja sosiaalistumisessa (Puurtinen 2000: 107).

Puurtisen (2000: 127) mukaan käännösten osuus Suomen lastenkirjallisuudessa on huomattava ja niillä on siten suuri, eteenkin kielellinen ja ideologinen, vaikutus lukijoiden keskuudessa. Puurtinen (2000: 109) painottaa siis, että lastenkirjojen oleellisten ominaisuuksien, kuten kasvattamisen ja opettavaisuuden, tulee näkyä myös esimerkiksi kielessä. Edellä mainittujen lastenkirjojen kriteereiden perusteella, voidaan todeta, että myös lastenkirjojen käännösten tulisi täyttää kyseiset vaatimukset.

2.1.1 Lastenkirjallisuuden määrittäminen

Katerina Frimmelova (2010: 5) toteaa, että lastenkirjallisuus on oma kirjallisuuden lajinsa ja suhteellisen uusi sellainen, sillä aiemmin sen katsottiin kuuluvan fiktiiviseen

aikuiskirjallisuuteen. Lastenkirjallisuus eroaa kuitenkin aikuiskirjallisuudesta mm. aiheiltaan, kerrontatekniikoiltaan ja kieleltään (Puurtinen 2000: 106). Lastenkirjallisuuden määrittämistä voisi ensisilmäyksellä pitää helppona – lastenkirjallisuudeksi voisi mieltää kirjat, jotka ovat kirjoitettuja lapsille ja joita he lukevat tai kirjat, joiden kohdeyleisö on alle 18-vuotiaita. Ingrid Nettervik (1994: 9) muistuttaa kuitenkin, että on tärkeää huomioida, että lastenkirjallisuus ei tarkoita lasten kirjoittamia kirjoja, vaan lapsille ja nuorille kirjoitettuja kirjoja. Lena Kårelandin (2009: 13) mukaan käytännöllinen tapa määritellä lastenkirjallisuus on laskea lastenkirjoiksi ne kirjat, jotka kustantajat ovat lanseeranneet ja joita he markkinoivat lastenkirjoina. Riitta Oittinen puolestaan (2000: 4) näkee lastenkirjallisuuden kirjallisuutena, jota vain lapset lukevat ja jota lapsille luetaan.

Frimmelovan (2010: 5-6) mukaan kannattaa pitää mielessä, että ainoastaan kirjailijan aikomus kirjoittaa lapsille ei kuitenkaan takaa sitä, että lapset käytännössä lukevat teosta. Kåreland (2009: 13) puolestaan toteaa, että esimerkiksi lasten lukeminen käsittää muutakin kun vain kirjoja – lapset lukevat kaikkea sanomalehdistä ja aikakauslehdistä sarjakuviin ja aikuisten kirjallisuuteen. Lasten lukumateriaalin perusteellakaan ei siis voida tehdä yhtenäistä määritelmää lastenkirjallisuudesta. Tarkemman katsauksen jälkeen lastenkirjallisuuden määritelmän antaminen ei olekaan niin yksiselitteistä (Frimmelova 2010: 5-6).

Frimmelova (2010: 6) painottaa, että tärkeää määritelmän antamisen kannalta on tarkastelun lähtökohta – eli lähestytäänkö määritelmää lukijoiden ja kohdeyleisön kannalta vai teoksen kirjailijan ja heidän pyrkimyksiensä ja tarkoitteiden kannalta. Yksiselitteiseen lastenkirjallisuuden määritelmään vaikuttaa juuri tarkastelun lähtökohta, sillä lajia ei voi määritellä vain lukijakunnan perusteella, sillä hyvin usein kirjaa lukee myös aikuinen (emt. 6).

2.1.2 Lastenkirjallisuuden kohdeyleisö

Frimmelova (2010: 9) toteaa, että monilla lastenkirjoilla on ensisijaisen yleisönsä (lapset) lisäksi myös toissijainen yleisö, aikuiset, jotka koostuvat esimerkiksi kustantajista,

toimittajista ja vanhemmista. Aikuinen on nykyään yhä suuremmissa määrin kirjojen todellinen kohdeyleisö, sillä heidän viime kädessä vastaavat kirjojen päätyemisestä lapsen käsiin (Rhedin 1992: 135). Puurtinen (2000: 107) toteaa kuitenkin, että todellisuudessa lapset ovat aikuislukijoita haastavampi kohdeyleisö, sillä he ovat vasta tutustumassa kirjallisuuteen, toisin kuin aikuiset, joilla on jo tiettyjä ennako-odotuksia kirjojen suhteen. Tämän seikan huomioi myös Frimmelova (2010: 9) pohtiessaan lastenkirjojen lukijakuntien eri tarpeita: lapset etsivät kirjoista viihdykettä ja tietoa, kun taas aikuisyleisöllä on lapsista poikkeavat tarpeet ja odotukset kirjojen suhteen. Tämä on ratkaisevaa, sillä aikuisyleisöllä on lapsia enemmän vaikutusvaltaa – heidän tekevät lopulliset päätökset siitä, mitä kirjoja julkaistaan, kirjoitetaan ja ostetaan (O’Connell 2006: 17).

Lastenkirjallisuus nähdään usein muita kirjallisuuden lajeja alempiarvoisena, sillä todellisuudessa teokset on kirjoitettu vähemmistölle – lastenkirjojen ensisijainen yleisö on lapset, joita useissa kulttuureissa ei mielletä lukijakuntien keskiöön (Frimmelova 2010: 5). Lastenkirjojen aliarvostusta osoittavat esimerkiksi kirja-arvostelujen vähäisyys ja lasten- ja aikuiskirjallisuuden erilliset kirjallisuuspalkinnot. Aliarvostuksen syynä voidaan pitää myös lastenkirjojen näennäistä ”yksinkertaisuutta” ja samankaltaisuutta. (Puurtinen 2000: 106). Lastenkirjallisuus täyttää kuitenkin monia eri tavoitteita. Viihteen ja kirjallisen elämyksen lisäksi lastenkirjat toimivat opetuksen ja sosiaalistumisen välineenä. (Frimmelova 2010: 9)

Kåreland (2009: 13) toteaa, että lastenkirjallisuuden kohdeyleisön määritelmä on vaihdellut ajan myötä. Monet kirjoista, jotka tänä päivänä katsomme olevan lastenkirjoja, ovat alun perin olleet aikuisille kirjoitettuja, esimerkkinä Jonathan Swiftin *Gulliverin matkat*. (Kåreland 2009: 13) Maailmasta löytyy myös useita esimerkkejä lastenkirjoista, joiden kohdeyleisönä ovat niin lapset kuin aikuisetkin, kuten Lewis Carrollin *Liisa ihmemaaassa*. (Frank 2007: 16). Tällaisia samanaikaisesti lasten- ja aikuiskirjallisuuden pariin luokiteltavia tekstejä kutsutaan ambivalenteiksi (Puurtinen 2000: 108). Esimerkkien perusteella voidaan todeta, että kirjan kohdeyleisö voi vaihdella ajan myötä. Muutokset voivat myös tapahtua käännösten yhteydessä, kun kirja esitellään toisessa kielessä ja kulttuurissa (Kåreland 2009: 13).

2.1.3 Lastenkirjallisuuden kääntämisen piirteitä

Eri kirjallisuuden lajeilla on eri tavoitteita, niin myös lastenkirjallisuudella. Yksi näistä lastenkirjallisuuden tavoitteista on tutustuttaa lapsilukija kulttuuriin. Eri kulttuurien esittelyssä kääntäminen on yksi tehokkaimmista tavoista tutustuttaa lapsi uusiin ja erilaisiin maailmoihin. (Frank 2007: 19)

Lastenkirjallisuuden kääntäjä kohtaa usein tapauksia, joissa vierasta kulttuuria tulisi esitellä kohdekielen lukijoille. Tämän kaltaisen haasteen takia, lastenkirjallisuuden kääntäjille suodaan usein ilman paheksuntaa jokseenkin vapaat kädet muokata tarinan lähtötekstiä. Muokkaus voi koskea niin sisältöä kuin tarinan kielellisiä elementtejä. (Puurtinen 1995: 22) Oittisen (2000: 44) mukaan kääntäminen voidaan nähdä viestintänä ja näin ollen lastenkirjallisuuden kääntäminen lasten ja aikuisten välisenä viestintänä, lastenkirjan kääntäjän ollessa useimmiten aikuinen.

2.1.4 Lastenkirjallisuuden kääntämisen haasteita

Ulla Rhedin (2004: 90) mainitsee, että monissa maissa vallitsee yhä sellainen käsitys, että lastenkirjat, ja erityisesti kuvalliset lastenkirjat, ovat ainoastaan nuorille lukijoille suunnattuja. Tämä puolestaan ruokkii ajatusta, jonka Eithne O'Connell (2006: 19) esittää: lastenkirjojen alhainen arvostus näkyy myös niiden käänöksissä. Frimmelova (2010: 25) painottaa kuitenkin, että vaikka lastenkirjallisuuden kääntämistä ei pidetä korkeassa arvossa, sen kääntämisen tärkeyttä ei voida kiistää. Frimmelova (emt. 3) lisää, että lastenkirjallisuuden kääntäminen vaatii tietyn määrän taustatietoa kyseisestä kirjallisuuden lajista; sen ominaisista piirteistä ja tarkoituksista, kuten myös jonkin verran tietoa lasten psykologiasta, muun muassa lasten tavasta ajatella.

Lastenkirjallisuutta kääntäessään kääntäjä kohtaa samoja ongelmia kuin kääntäessään aikuisille, kun taas toiset ongelmat ovat ominaisia juuri lastenkirjojen kääntämiselle. Usein nämä haasteet liittyvät ensisijaisen yleisön erityisiin piirteisiin tai tarpeisiin, tekstin monitulkintaisuuteen (vrt. aikuiset ja lapset), lastenkirjallisuuden opettavaisuuteen tai lastenkirjoissa usein esiintyviin kuvituksiin ja siihen, että kirjat ovat usein tarkoitettu

luettavaksi ääneen. (Frimmelova 2010: 26) Oittinen (2001: 136) lisää, että lastenkirjojen kääntäminen on jossakin määrin verrattavissa teatteritekstien kääntämiseen, sillä molemmassa kääntäjän pitää pohtia ääneen luettavuutta ja visuaalisia elementtejä. Oittisen (2001: 138) mukaan kääntäjä joutuu tekstin lisäksi ottamaan huomioon myös tilanteen, käännöksen eri lukijat ja heidän odotuksensa ja jopa oman taustansa käännösprosessin aikana.

Oittisen (2001: 138) mukaan lapsille kääntäessä kääntäjä joutuu ratkomaan prosessin aikana monia ongelmia lasten näkökulmasta; esimerkiksi kuinka paljon lapsilukija ymmärtää ja miten paljon erinäisiä asioita, kuten kulttuurieroja, tarvitsee selittää. Rhedin (2004: 89) toteaa, että kääntäjät tästä syystä usein sortuvat tarinan liikaan selkeyttämiseen, mikä tekee kirjoista monesti lapsellisempia ja alentaa teosten kohdeyleisön ikää. Lasten elämäkokemus on usein aikuisia suppeampaa, mikä ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita, että myös heidän kykynsä ymmärtää vieraita asioita olisi aikuisia heikompi (Frank 2007: 15).

Tarinoiden kautta lapset kehittävät mielikuvitustaan, joten liika selkeyttäminen ei välttämättä samalla tavalla kehittä lapsen luovaa ajattelua (Rhedin 2004: 89). Rhedin (2004: 89) mainitsee myös, että kääntäjä aktivoi lukijan tekemään omia tulkintojaan jättämällä tiettyjä aukkoja käännökseensä, mikä taas pidentää kirjan elinkaarta, eli sitä, kuinka usein kirjan pariin palataan ensimmäisen lukukerran jälkeen.

2.2 Kuvakirjojen kääntäminen

Lasten kuvakirjoissa esiintyvät kuvat edustavat kuvallista kieltä siinä, missä kirjan teksti edustaa verbaalista kieltä. Kuvallista kieltä voidaan verbaalisen tapaan tulkita ja analysoida ja se on yhä enenevässä määrin tärkeä kommunikaation väline. (Heinimaa 2001: 144) Oittisen (2000: 100) mukaan, kuvitukset ovat osa ennalta määritettyjä ehtoja, eikä niitä tule jättää huomioimatta kuvitettuja tekstejä käännettäessä.

Oittinen (2001: 149) huomauttaa, että kääntäjän täytyy muistaa, ettei lukija välttämättä koe kuvaa ja tekstiä samalla tavalla kuin tekijä on ne luonut, vaan jokainen tulkitsee tilanteet omalla tavallaan. Kuvakirjoja käännettäessä, etenkin silloin kun kuvat ovat olennainen osa tarinaa, kääntäjällä tulee olla kyky tulkita kuvia samalla tavoin kuin heidän tulee osata tulkita ja kirjoittaa vieraita kieliä (Oittinen 2001: 101).

2.2.1 Kuvakirjan määritelmä

Kuvakirja ei ole sama asia kuin kirja, joka sisältää kuvia, vaan se on kirja, jossa kuvat ovat merkittävä osa tarinaa. Kuvakirjoissa esiintyy yleisesti ottaen yksi iso kuva aiheamaa kohden. (Nettervik 1994: 67) Oittinen (2000: 5) toteaa, että lastenkirjallisuudessa kuvitukset ovat usein keskeisessä roolissa, etenkin lukutaidottomille lapsille suunnatuissa teoksissa. Tällaisissa teoksissa kuvitukset ovat usein jopa sanoja tärkeämpiä ja tavallista on myös, että sanoja ei ole lainkaan. Oittinen (2001: 149) lisää, että kuvakirjojen keskeisin olemus on kuitenkin se, että ilman kuvaa teksti ei olisi täydellinen, kuten kuvakaan ei täyttäisi tehtäväänsä ilman tekstiä. Toisin sanoen nämä osatekijät täydentävät toisiaan – kuva ohjaa sanaa ja päinvastoin (Hyyppä 2005: 129).

Elisse Heinimaan (2001: 152, 155) mukaan, yksi kuvakirjan monista tehtävistä on 1900-luvulla ollut myös lasten huvittaminen ja tätä kautta myös lapsen tunteisiin vetoaminen. Kuvakirja vaikuttaa kaikkiin lapsen aisteihin, havaintokykyyn ja eläytymiskykyyn, joten kyseessä on kokonaisvaltainen elämys lukijalle. Parhaimmillaan kuvakirja on antoisaa lukukokemusta niin lapselle kuin aikuisellekin. Lapsen kiinnittäessä huomioita kuviin tai tarinan tunnelmaan voi aikuinen esimerkiksi lukea ironiaa rivien välistä. Hyvän kuvakirjan tunnusmerkkejä on, että siinä on useita tasoja ja näkökulmia. (Heinimaa 2001: 142)

2.2.2 Kuvakirjan kääntämisen piirteitä

Kuvakirjojen kääntäminen mielletään, kirjojen yksinkertaisesta ulkonäöstä huolimatta, hyvin vaativaksi tehtäväksi. Syy tähän lienee kahden eri välineen, eli tekstin ja kuvan yhdistelmä. (Rhedin 2004: 81) Kuvakirjaa kääntäessään kääntäjän pitää huomioida ku-

va, joka vaikuttaa kokonaistulkintaan ja kohdekielisen lukijan luentaan. Kuva voi helpottaa kääntäjän työskentelyä antamalla vihjeitä, mutta se voi myös vaikeuttaa kääntäjän työtä asettamalla käännöksele rajoja mm. henkilöiden, tilanteiden ja maisemien suhteen. (Oittinen 2001: 138–139) Oittinen (2001: 149) painottaa, että kuvituksella on aina vaikutus kääntäjään, joko tajuisesti tai alitajuisesti. Se voi helposti rajoittaa kääntäjän työtä pakottamalla tämän tiettyihin ratkaisuihin tarinan toimivuuden ylläpitämiseksi. Kuvitus voi vaikuttaa kääntäjään myös epäsuorasti luomalla tarinaan tietyn tunnelman, esimerkiksi tarinan vakavuudesta tai humoristisuudesta. (emt. 149)

Oittinen (2001: 139, 140) toteaa siis, että kirjojen kuvituksilla on suuri vaikutus tulkin-taamme: jotta lukijat voisivat tulkita kuvitettua teosta, tulee heidän osata tulkita sanojen ohella myös visuaalisia elementtejä, kuten kuvia. Teoksen visuaalisuus pohjautuu kuitenkin muuhunkin kuin pelkkään kuvitukseen. Kääntäjä joutuu huomioimaan kuvien lisäksi myös kannen, kirjainten muodon ja otsikot – koko ulkoasun, sillä kaikki nämä vaikuttavat osaltaan lukukokemukseen. Kuvituksilla ja muilla visuaalisilla elementeillä voi olla useanlaisia tehtäviä: ne voivat koristella teosta tai ne voivat varsin vahvastikin vaikuttaa tarinankerrontaan. Kirjasintyypillä ja -koolla voidaan esimerkiksi viestiä erilaisia asioita, kuten äänen voimakkuutta, fyysistä liikettä tai mielenliikkeitä. (emt. 139–140).

Oittisen (2001: 145–146) mukaan, kääntäjän tulee kääntäessään huomioida myös kuvallinen rytm: kuvien ja sanojen sijoittelu ja niiden keskinäinen suhde rytmittävät kerrontaa ja auttavat lukijaa hahmottamaan kokonaisuuksia. Kuvan ja tekstin rytmitys vaikuttavat useisiin seikkoihin. Ne mm. kuljettavat tarinaa eteenpäin, painottavat tai häivyttävät asioita taka-alalle, selventävät tai mutkistavat asioita ja ylläpitävät lukijan mielenkiintoa. (Oittinen 2001: 148) Kuva voi seurata tekstiä hyvin tarkasti tai selvästi poiketa tekstistä ja viedä tarinaa toiseen suuntaan. On kuva sitten tekstin kanssa tasapainossa tai ottaa siihen välimatkaa, antaa se aina lukijan tulkinnalle uusia ulottuvuuksia. Kuvittajan tulkinta vaikuttaa viime kädessä kuitenkin voimakkaasti luentaamme. (Oittinen 2001: 142) Tavalla tai toisella kuvittajat siis vievät tarinaa tiettyyn suuntaan painottamalla tiettyjä tapahtumia tai luonteenpiirteitä kuvituksissaan. Samalla tavalla kääntäjän tulee

keskittyä niihin piirteisiin, jotka hän kokee tarinan keskeisiksi osiksi. (Oittinen 2000: 105–107)

Huolimatta lastenkirjojen kuvitusten vaikutuksesta lukijaan kuvat usein sivutetaan käännösprosessin aikana, ainakin tietoisella tasolla. Jopa kuvakirjojen kustantajat ovat tietämättömiä tämän kaltaisen kirjallisuuden haasteista kääntäjälle. Tämä myös kuvastaa yleistä asennetta lastenkirjallisuutta kohtaan – lastenkirjallisuus nähdään toistuvasti aikuisten kirjallisuutta yksinkertaisempana. (Oittinen 2000: 114)

3 IDIOMIEN KÄÄNTÄMINEN

Kolmannessa luvussa tarkastelen idiomien kääntämistä, niiden käyttöä ja taustaa. Tulen tässä yhteydessä myös tuomaan selkeyttä työn alussa mainitsemaani idiomi- ja sanontatermien synonyymiseen käyttöön. Pysin muun muassa sanakirjoja käyttäen valaisemaan kyseisten termien merkitystä ja niiden määritelmien eroavaisuuksia.

3.1 Yleisesti idiomeista

Varhaisimmat kirjalliset merkinnät sanoista ja sanonnoista ovat perua Raamatusta, mutta myös Elias Lönnrothin vuonna 1849 ilmestyneellä *Kalevalalla* ja Aleksis Kiven *Seitsemällä veljeksellä* vuodelta 1870, on ollut suuri vaikutus suomalaisiin sanontoihin. Suomessa sanontojen alkuperä liittyy vahvasti agraarikulttuuriin, vanhoihin elinkeinoihin, ammatteihin ja tapakulttuuriin. (Parkkinen 2005: 5) Sanontoja voidaan kuvailla kiehtoviksi ilmauksiksi, jotka yhdistelevät mm. historiaa, huumoria ja sosiaalisia tilanteita (Creative Translation 2010).

Päivi Rekiaro (2003: johdanto) toteaa, että kaikki kielet sisältävät idiomeja, mutta ne eivät useinkaan ole eri kielten välillä samoja. Tämän takia suomalainen ei vieraan kielen idiomien kuulleessaan/lukiessaan pysty aina pääättelemään, mitä kyseinen sanonta tarkoittaa (emt.). Idiomit ovat siis vahvasti kulttuurisidonnaisia: siinä missä suomalainen *puhuu kuin papupata*, puhuu ruotsalainen kuin mylly *'pratar som en kvarn'* (Ruotsi-suomi-idiomisanakirja 2008: 5). Sanonnat ovat olennainen osa jokapäiväistä kielenkäyttöämme ja ne kuuluvat kielen perusolemuksen. Niitä esiintyy kaikkein eniten puhekielessä ja muissa vapaisissa tyylilajeissa. Sanonnat ovat produktiivinen osa kieltä, toisin sanoen ne eivät ole kiinteä ryhmä, vaan niitä syntyy jatkuvasti lisää. (Creative Translation 2010; Ruotsi-suomi-idiomisanakirja 2008: 5; Ingo 1990: 245–246; Rekiaro 2003: johdanto)

Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että idiomi on sanonta tai sanayhtymä, jonka merkitystä ei voi päätellä siihen sisältyvien sanojen merkityksistä. Idiomien alkuperäismerkitys on

metaforisen käytön kautta yleistynyt ja ilmaukselle on muodostunut uusi, itsenäinen merkitys. (Rekiaro 2003: johdanto; Ruotsi-suomi-idiomisanakirja 2008: 5) Marja Nenonen (2002: 21) mainitsee, että idiomien ja metaforien semanttinen yhteys on käytössä saattanut hämärtyä ja idiomeja on siksi usein kutsuttu kuolleiksi metaforiksi.

Rekiaro (2003: johdanto) antaa kuvailevan esimerkin idiomin luonteesta: *punainen talo* ei ole idiomi, vaan sen merkitys koostuu sanojen punainen + talo merkityksistä. Sen sijaan *punainen lanka* on idiomi, jonka merkitys ei edellä mainitulla tavalla koostu yksittäisten sanojen merkityksestä, vaan kokonaisuudesta, joka tarkoittaa suurin piirtein *juonta* tai *johtavaa ajatusta*. Esimerkin tapaan, suuri osa idiomaattisista lausekkeista on kaksimerkityksisiä: tilanteesta riippuen on päätettävä tulkitaanko tapaus idiomaattisesti vai kirjaimellisesti (Nenonen 2002: 22). Usein idiomeilla on siis myös täysin järkevä kirjaimellinen vastine, kuten esimerkissä *'toinen jalka haudassa'*, mutta tämän kaltaisissa tapauksissa idiomaattinen tulkinta on kuitenkin yleisempi ja todennäköisempi (emt. 22). Ingo (2000: 33) toteaa vielä, että myös päinvastaisia tapauksia on olemassa, eli tiettyjä ilmauksia voi käyttää vain idiomaattisesti; esimerkkinä idiomi *'syödä sanansa'*.

Idiomit ovat kokonaisuutena opeteltavia sanaryhmiä, niin sanottuja lekseemejä, joita esiintyy eri tyyllilajeissa. (Rekiaro 2003: johdanto; Ruotsi-suomi-idiomisanakirja 2008: 5) Usein idiomit ovat ytimekkäitä ja nasevia ilmaisuja, jotka rikastuttavat ja monipuolistavat kielenkäyttöä. Osaavasti käytettyinä ne ovat tarinan suola ja tuovat sille eloa, vaihtelua ja väriä. (Kari 1993: 10, takakansi) Oleellista on, että idiomaattiset ilmaukset kuuluvat kielen perusolemuksen ja niiden hallitseminen on merkki todellisesta kielitaidosta. (Gummeruksen Englanti-suomi-idiomisanakirja 2006)

3.2 Idiomin määritelmä

Nenonen (2002: 3) toteaa, että tutkijoiden keskuudessa vallitsee käsitys, jonka mukaan idiomin yksiselitteinen määrittely näyttäisi olevan mahdotonta. Hän selventää, että kielessä ei siis ole tiettyä joukkoa ilmauksia, jotka voisi luokitella idiominimekkeen alle. Ingon (2000: 33) mukaan yleisesti idiomeista puhuttaessa tarkoitetaan

vähintään kaksisanaisia kuvaannollisesti tulkittavia ilmauksia, joiden merkitys kyseisessä tilanteessa on jokin muu tai jotakin enemmän kuin ilmauksen kirjallinen merkitys.

Sanakirjojen hakusanana idiomi-termi saa monenlaisia määritteitä. Kielitoimiston sanakirja (2006) antaa idiomi-termille seuraavanlaisen määritelmän: kahden tai useamman sanan muodostama kiinteä ilmaus, jonka merkitystä ei voi päätellä yksittäisten sanojen merkityksen perusteella, fraasi (esim. *puhua puuta heinää, menettää kasvonsa, vihreä aalto*). Sanonta-termille Kielitoimiston sanakirja (2006) antaa seuraavan määritelmän: 1. lausuma, ilmaus; puheen-, lauseparsi, sanontatapa, fraasi. *Usein toistettu sanonta*.

Gummeruksen Suuri sivistyssanakirja (2004) määrittelee edellisen teoksen tapaan idiomin seuraavasti: 1. vakiintunut ilmaus, fraasi, erityisesti sellainen, jonka merkitys on enemmän kuin siinä esiintyvien sanojen summa, esim. *Potkaista tyhjää 'kuolla'*. 2. tietylle yksilölle tai ryhmälle ominainen puhetapa. Tämän määritelmän ensimmäinen osa toimii tässä työssä idiomin ensisijaisena määritelmänä.

Uusi kieliopas (2007) määrittelee idiomin seuraavasti: 1. jollekin kielelle tai yksilölle ominainen ilmaus; *englannin idiomit*. 2. jollekin yhteisölle tai yksilölle ominainen puhetapa tai kielimuoto; *skoonelaisten idiomia on vaikea ymmärtää*. Kumpikaan näistä määritelmistä ei kuitenkaan vastaa idiomin merkitystä tässä työssä, ja tarkempi määritelmä löytyy samasta teoksesta sanonta-hakusanan alta: 1. ilmaisu, tyyli; *sanonnaltaan tiivis ja selkeä kirjoitus*. 2. (kaksi- tai useampisanainen) ilmaus; *tuon sanonnan voisi vaihtaa johonkin iskevämpään*. Näistä määritelmistä jälkimmäinen vastaa paremmin tässä työssä idiomi-sanon merkitystä, kuitenkin määritelmä ei anna selkeää esimerkkiä ja käsitystä idiomin muodosta, eikä näin ollen ole selkein ja kattavin määritelmä.

Erkki Kari (1993: 10) mainitsee idiomeilla olevan samantyyllisiä ilmauksia, joita hän kutsuu idiomien sukulaisiksi. Näitä ovat hänen mukaansa sananlaskut, lentävät lauseet, käänöslainat, puheenparret, sananparret ja aforismit. Häkkinen (2000: 12) lisää, että idiomia, fraasia ja puheenpartta pidetään pitkälti synonyymisina ja keskenään vaihtoehdoisina. Uusi kieliopas (2007) sivuaakin hakusanoilla sananlasku ja sananparsi tässä työssä käytettyä idiomin määritelmää tarkemmin. Sananlasku: kielenkäytössä kiinteä-

muotoisena toistuva naseva, itsenäisen ajatuskokonaisuuden sisältävä virke: *Kokenut kaikki tietää, vaivainen kaikki kokee*. Sananparsi: sananlaskujen ja puheenparsien yhteisnimitys, usein nimenomaan sananlaskuista. Jälkimmäisessä hakusanassa mainittu puheenparsi kiteyttää idiomin ajatellun merkityksen parhaiten: 1. virkkeen rakennusaineksena käytetty (kiinteämuotoinen) sanonta, lauseparsi, fraasi; *pää kolmantena jalkana*. Hakusanassa käytetty esimerkki vastaa parhaiten tässä työssä analysoitavien idiomin muotoa.

Määritelmien määrästä voi päätellä, että idiomi on jo käsitteenä vaikea, sillä se ei todistetusti asetu yhtenäiseen muottiin. Myös Ingo (2000: 33) tiedostaa idiomin rajaamisongelman suhteessa muihin perinteisiin ilmauksiin ja fraaseihin. Ingo (emt. 33) myös mainitsee, että idiomeiksi voidaan laskea ne ilmaukset, jotka voidaan tulkita kuvaannollisiksi (*'ei savua ilman tulta'*) kun taas yksiselitteisesti elämänviisauksia (*'parempi myöhään kuin ei koskaan'*) sisältävät ilmaukset eivät sovi kyseiseen kategoriaan.

Kuten edellä mainituista määritelmistä käy ilmi, voi idiomi tarkoittaa myös henkilön, ryhmän tai alueen kielenpartta, mutta Häkkisen (2000: 8) mukaan tämä käsitys ei suomenkielisessä kirjallisuudessa enää nykyään ole ensisijainen. Idiomien määritelmät siis poikkeavat toisistaan, mutta niistä voi kuitenkin löytää myös yhteisiä piirteitä. Yksi näistä tavallisista ominaisuuksista on ennustamattomuus – idiomi on epäproduktiivisen, ainutkertaisen muodostusprosessin tulos. Idiomi voi myös sisältää sellaisia rakenneosia, joita ei samanlaisessa muodossa tai ylipäänsä ollenkaan esiinny muissa yhteyksissä kuin vakiintuneissa ilmauksissa, kuten esimerkiksi *'mennä mukiin'*. Idiomien tuntomerkkeihin voi lukea myös vakiintuneisuuden. Idiomien on oltava ennestään tuttu ja ulkoa opittu, sillä muuten sitä ei pysty tulkitsemaan ja käyttämään oikein. (emt. 8, 10) Ralf Vahtera (2000: 46) toteaa, että useimmat idiomien määritelmät sisältävät ainakin kaksi yhteistä piirrettä: ne ovat rakenteeltaan joko täysin tai jossain määrin vakiintuneita ja ne ovat semanttisesti kuvaannollisia ilmauksia.

Kuten jo mainittiin, idiomi määritellään kiinteäksi ja vakiintuneeksi ilmaukseksi, jonka merkitys ei ole pääteltävissä sen yksittäisten osien merkityksestä. Gummeruksen Englanti-suomi-idiomisanakirjan (2006) mukaan tämä määritelmä on kuitenkin joustava,

sillä jotkut idiomit sietävät sanastollista variaatiota. Nenonen (2002: 8) lisää, että kaikki idiomit eivät ole leksikaalistuneita. Näihin lukeutuvat muun muassa uudet idiomit, joita syntyy jatkuvasti lisää. On myös olemassa ilmauksia, kuten fraaseja ja kliseitä, jotka ovat vain osin idiomaattistuneita, kuten esimerkiksi kaikille tuttu *'onko täällä kilttejä lapsia'*. (emt. 8)

Idiomeja määrittää myös niiden vahva kulttuurisidonnaisuus. Ne eivät useinkaan käänny suoraan kielestä toiseen, vaan niille on löydettävä vieraasta kielestä sopiva lähivastine. Toki kielirajan yli ulottuvia idiomejakin on olemassa. (Gummeruksen Englanti-suomi-idiomisanakirja 2006) Oman haasteen idiomien määrittelemiseen tuovat myös eleidiomit (esim. koputtaa puuta). Eleet ovat hyvin kulttuurisidonnaisia, joten niiden merkitys saattaa vaihdella eri kulttuureissa. (Nenonen 2002: 23)

3.3 Idiomien kääntämisen haasteita

Koska kaikilla kielillä on oma tapansa ilmaista eri asioita, ovat idiomaattiset ilmaukset aina kieli- ja kulttuurisidonnaisia ja juuri sen takia ne ovat kääntämisen kannalta usein pulmallisia. Jokin tietty ilmaus yhdessä kielessä voikin olla aivan toisenlainen toisessa kielessä, tai se voi jopa puuttua kokonaan. (Ingo 1990: 245; Mustonen 2010: 41) Koska idiomit pohjautuvat kansallisuuteen, tapoihin, historiaan, uskontoon ja jopa maantietoon ne voivat olla kääntäjälle kaikkein haastavin osa tekstien kääntämisessä (Altalang 2009).

Ingo (1990: 246) mainitsee, että muodoltaan eri kielten idiomit ovat yleensä hyvin erilaisia, sillä ne sisältävät poikkeavia leksikaalisia aineksia ja käyttävät hyväkseen erilaista kuvakieltä. Ingo jatkaa, että kääntäjän tulee muistaa, että idiomaattisten ilmausten oikea käsittely asettaa suuria haasteita kääntäjän ammattitaidolle – hänen kielitaidolleen, tyyli- ja kielenkäytölleen ja kielenkäytölleen. Kaikkein olennaisinta idiomien kääntämisessä on se, että kääntäjä analyysivaiheessa selvittää perusteellisesti mitä kirjoittaja ilmauksellaan tarkoittaa välttääkseen asiavirheiden syntyä. (Ingo 1990: 246–247)

Käännettäessä idiomia tulisi käsitellä periaatteessa samalla tavalla kuin käännöksen muitakin elementtejä. Idiomienkin kääntämisessä on siis huomioitava kaikki kääntämisen perusaspektit – kieliopillinen rakenne, kielen variaatiot, semantiikka ja pragmatiikka. (Ingo 2000: 34) Usein kääntäjä onnistuu ilmaisemaan tietyn asian käyttämättä kohdekielen idiomia – mutta on silti muistettava, että idiomit kuuluvat kielen omaperäisimpään ja aidoimpaan kielenkäyttöön ja niitä usein käytetään tyylikeinona – joten liika poisjätto voi muuttaa esimerkiksi kaunokirjallista tyyliä liiaksi (emt. 44).

3.4 Idiomien kääntämisen strategiat

Ingon (1990: 246) mukaan kääntäjällä on valittavanaan neljä ratkaisumallia idiomeja kääntäessään. Ensinnäkin **idiomin voi kääntää kohdekielen omalla idiomilla**. Kääntäjän tulee kuitenkin huomioida, että vaikka lähtö- ja kohdekieli käyttäisi hyväkseen samaa kielikuvaa, idiomien muoto on yleensä niin vakiintunut, että ilmausta ei voi kääntää sananmukaisesti. Idiomien kääntäminen idiomilla säilyttää lähtötekstin tyylin ja sen ilmaisuvoiman, minkä huomioon ottaminen on osaltaan myös kääntäjän tehtävä. (emt. 246)

Toiseksi, **idiomin voi kääntää sananmukaisesti**. Ingo muistuttaa kuitenkin, että tämä ratkaisu on harvoin onnistunut. Parhaimmassa tapauksessa kääntäjä luo uuden kohdekielisen ilmauksen tai tulee käyttäneeksi sellaista sanontaa, joka on täysin ymmärrettävissä. Tavallisesti kuitenkin tällaisen ratkaisun tuloksena on kohdekielille vieras, jopa täysin käsittämätön ilmaus. Ingo (1990: 246–247) huomauttaa vielä, että sananmukaisia käännöksiä käyttäessään kääntäjän on parasta lisätä tekstiin myös merkitystä selventävä ilmaus.

Idiomeja on mahdollista kääntää myös **selittäväällä normaali-ilmauksella**. Tähän ratkaisuun kääntäjän tulee turvautua vain, jos hän ei perusteellisen etsinnän jälkeen löydä kohdekielistä vastinetta lähtökielen ilmaukselle. Tällaiseen ratkaisuun päätyessään kääntäjä uhkaa menettää lähtötekstin tyylin, mutta toisaalta menetelmä on selkeä se-

manttisuuden kannalta, sillä näin käännös välittää taatusti lukijalle lähtötekstin informaation. (Ingo 1990: 247)

Ingo (1990: 247) mainitsee neljänneksi idiomin käännösstrategiaksi **normaali-ilmauksen kääntämisen idiomilla**. Tämä menetelmä vaatii kääntäjältä erityistä valppautta, sillä mahdollisia idiomilla käännettäviä normaali-ilmauksia ei välttämättä ole helppo havaita. Uusien idiomien lisääminen tekstiin on kuitenkin oiva tapa korvata mahdolliset ”menetettyt” idiomit, jos kääntäjä on joutunut muualla tekstissä käyttämään selittäviä ilmauksia idiomien sijaan. Ratkaisu auttaa kääntäjää myös ylläpitämään tekstin tyyllillisen tasapainon. (Ingo 1990: 247)

4 AINEISTOSSA ESIINTYVIEN IDIOMIEN JA SANALEIKKIEN ANALYYSI

Neljännessä luvussa analysoin aineistosta tarinaan johdattelevalla aukeamalla esiintyvät sanonnat ja sanaleikit ja vertailen teoksien ratkaisuja keskenään. Perustan analyysini teoria-osiossa esittämiini idiomien käännösstrategioihin ja sovellan kyseisiä käännösstrategioita myös sanaleikkien käännösten analyysiin. Koska aineistosta ei löytynyt ainoatakaan tapausta, jossa kääntäjä olisi korvannut normaali-ilmauksen idiomilla tai sanaleikillä, en tässä työssä käsittele tätä käännösstrategiaa lainkaan.

Käytän analyysissä apuna sanakirjoja. Esimerkeissä esitän ensin alkuperäisteoksesta löytyvän idiomien ja sen alla idiomien ruotsinnoksen. Mikäli käsiteltävät esimerkit koostuvat muistakin elementeistä kuin itse idiomeista tai vaihtoehtoisesti useammasta idiomista, kursivoin kyseisessä esimerkissä analysoitavat osiot selkeyden vuoksi. Selvennän tarvittaessa esimerkkejä syventävillä teoriaviitteillä.

4.1 Idiomien ja sanaleikin kääntäminen idiomilla

Kääntäjälle ideaali käännöstilanne idiomeja silmällä pitäen on sellainen, jossa lähtökielellä idiomien voi korvata kohdekielen idiomilla. Tällainen tapaus on aineistossa esiintyvä *Nyt erotellaan jyvät akanoista!*, joka on ruotsin kielellä käännetty sanonnaksi; *Nu skiljs agnarna från vetet!* Aineistossa sanonnat on osa työpaikka-ilmoitusta, joka koskee maanviljelijän ammattia.

- (1) *Nyt erotellaan jyvät akanoista!*
Nu skiljs agnarna från vetet!

Parkkinen (2005: 23) sanoo suomenkielisen ilmauksen tarkoittavan hyvään ja pahaan, kelvollisiin ja kelvottomiin jakamista. Myös Kielitoimiston sanakirja (2006) kertoo sanonnan ilmaisevan hyvän erottamista huonoista tai kelvollisen aineksen erottamista kelvottomasta. Ruotsinkielisen sanonnan merkitys vastaa suomenkielistä merkitystä (Bonniers svenska ordbok 1986; Svenska idiom 2002). Idiomaattisen tarkoituksensa lisäksi, molemmat sanonnat viittaavat konkreettisen merkityksensä puolesta selkeästi myös itse

maanviljelyyn. Jyvien erottelu akanoistahan on oleellinen osa puintityötä, joten sanontojen konkreettisten merkitysten osalta sanonnat sopivat tilanteeseen erittäin hyvin.

Sanatarkasti sanonnat eivät ole toistensa vastineita, sillä suomenkielisessä sanonnassa puhutaan jyvistä, jota ruotsin kielessä vastaa sana *korn*, kun taas ruotsinkielisessä sanonnassa mainitaan *vete*, joka suomeksi tarkoittaa vehnää (WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja 2004; WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja 2007). Ruotsinkielinen sanonta on siis suomenkielistä spesifisempi, sillä se kiinnittää sanonnassa huomion yhteen tiettyyn viljalajiin (*vete* - vehnä), suomenkielisen sanonnan viitatessa viljakasvien puintiin yleisesti. Ei siis ole täysin perusteltua, miksi ruotsinkielisessä sanonnassa puhutaan juuri vehnästä, eikä esimerkiksi muista viljalajeista tai jyvistä yleensäkin. Myös sanonnassa oleva ”erotteluvaihe” on esimerkeissä päinvastainen. Suomen kielessä erotellaan *jyvät akanoista*, kun taas ruotsiksi erotellaan *akanat jyvistä (vehnästä)*.

Vaikkeivät kyseessä olevat sanonnat olekaan aivan sanatarkkoja käännöksiä, ovat ne molemmat vakiintuneita sanontoja ja niiden merkityksen voi katsoa olevan sama. Kääntäjä on siis tässä tapauksessa löytänyt oivan vastineen suomenkieliselle sanonnalle. Molemmat sanonnat kuvastavat hyvin myös kyseessä olevaa ammattikuntaa, eli maanviljelijöitä. Sanontojen merkitys sopii hyvin kyseessä olevan työpaikan toimenkuvaan – siinä kun tarvitaan vahvoja fyysisiä ja psyykkisiä ominaisuuksia. Sanonnat viittaavat tarinassa oletettavasti siihen, että kaikenlaiset hakijat tuskin työssä pärjäävät ja ne henkilöt, jotka työhön sopivat, erottuvat työtä tekemällä edukseen. Lisäksi sanonnat tuovat työpaikka-ilmoitukseen humoristisuutta viittaamalla sanontojen kautta maanviljelijöiden työnkuvaan. Ehkä tahatonta huumoria voi myös havaita siinä, että maanviljelijöitä tuskin yleensä haetaan töihin työpaikka-ilmoituksella, vaan ammattia pidetään enemmänkin kutsumuksena tai velvollisuutena.

Saman työpaikka-ilmoituksen jälkimmäinen osa kuuluu myös kategoriaan, jossa idiomi on käännetty idiomilla. Kyseinen tapaus ei kuitenkaan ole yhtä selkeä kuin edellä mainittu, mutta luokittelen tapauksen siitä huolimatta tähän kategoriaan. Ilmoitus koskee siis maanviljelijän ammattia.

- (2) Ryhdy maanviljelijäksi, *siinä on itua*.
Bli bonde, *ett jordnära yrke!*

Kielitoimiston sanakirjan (2006) mukaan *itua*-sanalla on kaksi kuvaannollista merkitystä: 1. alku, aihe tai 2. järki, ajatus, idea. Tässä tapauksessa sanan toinen merkitys on osuvampi, joten sanonnan voi tässä käsittää muodossa *siinä on järkeä*. WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) ei anna idiomille ruotsinkielistä idiomia, vaan kääntää sen selittävällä normaali-ilmauksella. Suomenkielisen ilmauksen voidaan siis sanoa olevan tunnistettavissa oleva idiomiksi, kun taas kääntäjän valitsema ruotsinkielinen vastine ei ole vakiintunut sanonta, vaan enemmänkin sanaleikin sisältävä lause. WSOY ruotsi-suomisuursanakirja (2007) antaa *jordnära*-sanalle vastineen maanläheinen tai arkinen, käytännöllinen, konkreettinen. Tässä tapauksessa voi siis todeta, että suomenkielinen idiomiksi ei ole käännetty toisella idiomilla, vaan kohdekielen monitulkintaisella sanaleikillä.

Molemmissa tapauksissa idiomiksi/sanaleikki on vahvasti kytköksissä kyseessä olevaan ammattiin. Suomenkielinen idiomiksi sopii tilanteeseen niin konkreettisen kuin idiomaattisenkin tarkoitteensa osalta. *'Siinä on itua'* on oiva valinta tähän työpaikka-ilmoitukseen, sillä konkreettisesti maanviljelyssä voi olla viljan viljelyn lisäksi kyse myös esimerkiksi juuri itujen viljelystä. Useimmat jyvät myös itävät, joten *itua*-sanalla voi yhdistää ammattiin myös tätä kautta. Ilmauksen idiomaattinen merkitys sopii myös tilanteeseen hyvin, sillä maanviljely on ammattina tarpeellinen, järkevä ja hyödyllinen. Suomenkielisen idiomiksi tapaan myös ruotsinkielinen vastine toimii tarinassa hyvin. *Jordnära*-sana (maanläheinen) on käytännössä juuri sitä, mitä maanviljely on ja mistä siinä on kyse. Tämä monitulkintainen sana on myös toiselta merkitykseltään (käytännöllinen, konkreettinen) sopiva tilanteeseen, sillä maanviljelyssä varsinkin käytännöllisyys on ominaisuutena tärkeä.

Vaihtoehtoisesti kääntäjä olisi voinut valita vastineeksi idiomiksi, joka olisi sisältänyt alkuperäisen *itu*-sanalla – ja sitä kautta lähtökielisen kaltaisen viittauksen itse maanviljelijän työhön – mutta jossa tekstin merkitys olisi muuttunut. WSOY Ruotsi-suomisuursanakirja (2007) sisältää kuvaannollisen ilmauksen *'grodden till något'* (jonkin al-

ku), joka suoraan käännettynä tarkoittaa 'jonkin itu'. Tätä ilmausta olisi voinut käyttää esimerkiksi seuraavanlaisesti: *'Bondyrket – grodden till något nytt!* (Maanviljelijän ammatti – jonkin uuden alku!). Tämänkaltainen ratkaisu sopisi hyvin kyseiseen tilanteeseen, sillä usein työpaikka-ilmoituksia tutkitaan juuri uuden työpaikan toivossa.

Vaikka idiomin kääntäminen idiomilla on suotavaa (Ingo 1990: 246) on kääntäjä mielestäni tehnyt toimivan ratkaisun välttäänsä kääntämistä sananmukaisesti tai toisella idiomilla. Näin tehdessään hän on tässä tapauksessa onnistunut siirtämään ammattiin liittyvän nasevan ilmauksen myös kohdekielen lukijoille. Kumpikin idiom tuo konkreettisen ja idiomaattisen merkityksen suhteen kautta humoristisuutta työpaikka-ilmoitukseen, mikä osaltaan vaikuttaa sanontojen toimivuuteen. Vaikkeivät sanonnat siis vastaa merkitykseltään toisiaan, toimivat ne molemmat kuitenkin omalla tavallaan.

Kolmas (3) tällainen tapaus, missä kääntäjä on kääntänyt lähtökielen idiomin kohdekielen idiomilla on *Osutko naulan kantaan?/ Träffar du huvudet på spiken?*. Kyseiset idiomit sisältyvät kirvesmiehen ammattia koskevaan työpaikka-ilmoitukseen.

- (3) *Osutko naulan kantaan?* Tule rakentamaan taloja!
Träffar du huvudet på spiken? Kom och bygg hus!

Parkkinen (2005: 85) toteaa suomenkielisen ilmaisuuden olevan peräisin ruotsin kielestä, joten kääntäjä on mitä ilmeisimmin valinnut lähtökielen idiomille oikean vastineen. Alun perin naulankantaan osuminen ei tarkoittanut vasaralla vaan aseella osumista. Maalitaulut kiinnitettiin taustaansa naulalla, tikkataulujen tapaan, kymppin kohdalta ja näin ollen naulan kantaan osuminen oli siis napakymppi. (Parkkinen 2005: 85) Nykyään idiomissa mainittava osuminen mielletään kuitenkin juuri vasaralla osumiseksi, mikä tekee idiomeista hyviä pitäen silmällä sitä, missä kontekstissa ne esiintyvät.

Muikku-Wernerin, Jantusen & Kokon (2008) mukaan *osua naulan kantaan* -idiomista voi erottaa kaksi eri merkitystä: 1. sanoa sattuvasti, osuvasti tai 2. arvata oikein. Myös Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004) kertoo sanonnan tarkoittavan oikeaan osumista tai arvaamista tai sattuvasti sanomista. Ruotsinkielisen vastineen merkitys

on Svenska idiom (2002) -teoksen mukaan suomenkielisten määritelmien kaltainen, mutta se poikkeaa edellä mainituista määritelmistä siten, että siinä mainitaan sanomisen lisäksi uskominen (*'säga eller tro det som verkar alldeles rätt'*). Ruotsinkielisen idiomien määritelmään voidaan lisätä myös tekeminen, sillä Bonniers svenska ordbok (1986) määrittelee sanonnan seuraavanlaisesti: sanoa osuvasti tai toimia oikein tietyissä tapauksissa (*'säga el. göra det precis rätta i en viss situation'*).

Edellä mainittujen määritelmien ja idiomien alkuperän perusteella voi todeta, että kääntäjä on löytänyt lähtökielen idiomille tarkan käännökseen kohdekielellä. Myös WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) ja WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) tukevat tätä havaintoa, sillä ne antavat kyseisille idiomeille ”toistensa vastineet”. Tässä tapauksessa voidaan siis todeta, että kääntäjä on valinnut suomen kielen idiomille selkeän vastineen kohdekielellä. Kyseisessä esimerkissä erikieliset idiomit ovat jopa samalta alalta, joten ne toimivat tekstissä hyvin.

Konkreettisessa merkityksessään idiomit sopivat kirvesmiestä hakevaan työpaikka-ilmoitukseen erinomaisesti, sillä naulan kantaan osuminen on yksi kirvesmiehen työhön pyrkivän ehdottomista edellytyksistä. Itse sanonnan tarkoite (oikein arvaaminen tai satuvasti sanominen) ei sinänsä ole kyseisen ammatin kannalta oleellinen piirre. Kääntäjä on kuitenkin ollut lähtökielen idiomille uskollinen ja kuten jo aiemmin mainittiin, sopii idiomien konkreettinen merkitys tilanteeseen hyvin ja antaa ilmoituksille humoristisen sävyn.

Kategoriaan, jossa idiomit on käännetty idiomilla, kuuluu myös aineistosta löytyvät sanonnat *Oletko aivan omaa luokkaasi?/Är du helt i din egen klass?*. Sanonnat ovat osa opettajan ammatin työpaikka-ilmoitusta.

- (4) *Oletko aivan omaa luokkaasi?*
Är du helt i din egen klass?

Tässä tapauksessa kääntäjä on löytänyt suomenkieliselle idiomille lähes sanatarkan ruotsinkielisen vastineen. Myös WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) ja WSOY

ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) pitävät idiomeja toistensa vastineina. MOT Ruotsi toisaalta (2012) antaa 'omaa luokkaansa' ilmaukselle vastineen *särklass*, joka MOT Norstedts Svensk ordbokin 1.0 (2011) mukaan tarkoittaa ylivertaisessa luokassa muihin samankaltaisiin ilmiöihin verrattuna olemista ('*överlägsen klass jämfört med andra företeelser av samma typ*').

Edellisen määritelmän tavoin, myös Gummeruksen suuren suomen kielen sanakirjan (2004) mukaan *olla omaa luokkaansa/ olla aivan eri luokkaa* -idiomi tarkoittaa 'olla huomattavasti parempi kuin jokin/jotkut muut'. Bonniers svenska ordbok (1986) antaa ruotsinkieliselle idiomille '*stå i en klass för sig*' selityksen olla parempi (tai huonompi) kuin muut. Myös Svenska idiom (2002) sanoo idiomien tarkoittavan muita parempana olemista ja muita korkeammalla tasolla olemista. Nämä määritelmät tukevat selkeästi edellä mainittua oletusta siitä, että kyseessä olevat idiomit ovat toistensa vastineita. Opettajan ammatin työpaikka-ilmoitus hakee siis työhön sellaisia henkilöitä, jotka ovat muita korkeammalla tasolla. Sanonta sopii hakemukseen hyvin, sillä kaikkihan haluavat parasta mahdollista opetusta lapsilleen.

Molemmat tapaukset ovat hyvin onnistuneita myös siinä mielessä, että ne sisältävät idiomaattisen tarkoitteensa lisäksi sanaleikin, joka sopii opettajan ammattia kuvaavaan työpaikka-ilmoitukseen. Tarinassa kuvailtava opettajan ammatti on luokanopettajan työ, johon sanonnassa humoristisella tavalla *luokka/klass* -sanojen avulla viitataan. *Oletko aivan omaa luokkaasi/Är du helt i din egen klass* voidaan siis tulkita myös konkreettisesti tavalla, sillä luokanopettajalla tunnetusti on oma luokkansa.

Idiomeissa esiintyvä kaksoismerkitys tuo tilanteeseen uuden ulottuvuuden lisäksi huumoria ja tapaus on myös käännettynä toimiva, sillä molemmat sanonnat sopivat niin konkreettisesti kuin idiomaattisestikin opettajan ammattia kuvailevaan ilmoitukseen. Kääntäjä on siis onnistunut säilyttämään hyvinkin paljon lähtökielisen idiomien merkityksestä ja sisällöstä myös kohdekielen lukijoille. Vaikka idiomien kääntäminen sananmukaisesti on harvoin onnistunut käytäntö, (Ingo 1990: 246) toimii tämä lähes sanatarkka käänös kuitenkin tässä tapauksessa hyvin, sillä idiomit ovat molemmat vakiintuneita sanontoja kummassakin kielessä.

Tapaus (5), jossa kääntäjä on kääntänyt idiomin idiomilla, kuuluu siivoajan työpaikka-ilmoitukseen.

- (5) *Etsimme pesunkestäväää siivousalan ammattilaista.
Vi söker ett tvättäkta städproffs!*

Suomenkielisellä sanalla *pesunkestävä*, on Gummeruksen suuren suomen kielen sanakirjan (2004) mukaan kaksi merkitystä. Ensimmäinen viittaa sanan konkreettiseen merkitykseen eli johonkin, joka kestää pesua kun taas sanan toinen merkitys on kuvaannollinen ja viittaa johonkin aitoon tai oikeaan. Myös sanan ruotsinkielinen vastine, *tvättäkta*, omaa Bonniers svenska ordbokin (1986) mukaan samat merkitykset, eli konkreettisen jokin, joka on pesunkestäväää ja kuvaannollisen jokin, joka on jotain aitoa tai puhdasta. Tässä tapauksessa sanojen molemmat merkitykset ovat relevantteja työpaikkahakemuksen kannalta.

WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) antaa sanalle *pesunkestävä* vaihtoehtoisia ruotsinkielisiä vastineita riippuen siitä, onko kyseessä sanan konkreettinen tai idiomaattinen tarkoite. Konkreettinen *pesunkestävä* saa vastineeksi sanat *tvättbar* tai *tvättäkta* ja idiomaattinen tarkoite saa vastineeksi muun muassa sanat *tvättäkta*, *ren* (puhdas) tai *fullblods-* (täysverinen) (emt.). Samalla tavoin ruotsinkielinen sana *tvättäkta* saa suomeksi eriäviä vastineita riippuen sanan merkityksestä ja kontekstista. Konkreettinen *tvättäkta* voidaan kääntää suomeksi sanalla *pesunkestävä* kun taas saman sanan idiomaattinen käänös on aito, oikea, todellinen, alkuperäinen tai vakaumuksellinen. (WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja 2007) Näiden määritelmien perusteella voidaan todeta, että kääntäjä on valinnut suomenkieliselle sanonnalle suhteellisen tarkan vastineen ruotsin kielellä.

Kääntäjä on kokonaisuudessaan seurannut alkuperäistä sanontaa lähes sanatarkasti, sillä myös muut sanat vastaavat suurilta osin toisiaan. Huomiota voi kuitenkin kiinnittää yhteen sanavalintaan; *siivousalan ammattilainen* on ruotsiksi käännetty muotoon *städproffs*, joka muuttaa hieman sanonnan tyyliä. *Proffs*-sana on WSOY suomi-ruotsi-suursanakirjan (2004) mukaan kyllä eräs *ammattilainen*-sanan vastineista, mutta se on

kyseisen sanakirjan mukaan tyyliltään arkinen ja puhekielinen. MOT Norstedts Svensk ordbok 1.0 (2011) puolestaan ei enää mainitse sanan puhekielisyyttä, joten sana on nykyään oletettavasti vakiintunut. Tähän tilanteeseen mahdollinen puhekielisyyks kuitenk sopii, sillä se tuo tekstiä lähemmäksi lapsilukijaa ja lisää tarinan luontevuutta.

Kääntäjä on onnistunut tuomaan alkuperäisessä sanonnassa olevan sanaleikin ja monitulkintaisuuden myös kohdekielelle. Kuten aiemmin mainittiin, ovat *pesunkestävä/tvättäkta* -sanojen molemmat merkitykset tässä tapauksessa relevantteja ja auttavat työpaikka-ilmoituksen humoristisuuden luomisessa. Siivoojan ammattiin haetaan tässä tarinassa kunnollista ja tunnollista työntekijää – aitoa siivoojaa – joka ei pelkää kastumista. Kyseisessä ammatissa tarvitaan siis todellista ammattitaitoa ja sietokykyä, minkä kääntäjä on valinnallaan onnistunut välittämään myös ruotsin kielen lukijoille.

Myös toimittajaa hakevassa työpaikka-ilmoituksessa kääntäjä on valinnut lähtökielen idiomille vastineeksi kohdekielisen idiomien. Tässä tapauksessa kääntäjä on kuitenkin joutunut turvautumaan hieman erilaiseen ratkaisuun saadakseen ruotsinkielisen idiomien myös kohdekielen lukijoille.

(6) *Ei tyhjäätoimittajille!*
Ingenting för tryckfelsnissar!

Kielitoimiston sanakirja (2006) kertoo *tyhjäätoimittaja*-sanaa käytettävän jouten tai laiskana elelevästä henkilöstä ja sanakirja mainitsee sanan synonyymeiksi laiskimuksen, vetelyksen ja vätyksen. Myös Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004) antaa sanalle edellä mainittujen synonyymien lisäksi muitakin synonyymeja, kuten laiskuri ja lorvija. Sanakirja kertoo sanaa käytettävän myös ihmisestä, joka ei saa mitään aikaiseksi (emt.). Ruotsinkielisessä sanonnassa esiintyvä *tryckfelsnisse* on MOT Norstedts svensk ordbokin 1.0 (2011) mukaan mielikuvitusshahmo, joka aiheuttaa painovirheitä lehdissä ja kirjoissa (*'en fantasifigur som tänks åstadkomma tryckfel'*). Sanojen merkityksien perusteella voi siis todeta, että ruotsinkielinen sanavalinta viittaa suoranaisesti työpaikka-ilmoituksessa olevaan ammattiin, kun taas suomenkielinen sanonta viittaa myös työnhakijan luonteeseen.

WSOY suomi-ruotsi-suursanakirjan (2004) mukaan *tyhjäntoimittaja* voidaan kääntää ruotsin kielelle muun muassa seuraavasti: *dagdrivare*, *drönare*, *slöfock*, *lathund* tai *lat-mask*. Nämä kaikki sanat kuvaavat ihmistä, joka on laiska tai saamaton. Kääntäjä ei kuitenkaan ole käyttänyt mitään edellä mainituista sanoista käännöksessään, vaan valinnut sanontaan sanan *tryckfelsnisse*, joka WSOY ruotsi-suomi-suursanakirjan (2007) mukaan saa suomenkielisen vastineen painovirhepaholainen. Valitsemalla jonkin edellä mainituista *tyhjäntoimittaja*-sanan vastineista, kääntäjä olisi menettänyt viittauksen kyseessä olevaan ammattiin, joten kääntäjän valinta käyttää toista kuvaannollista sanaa on ainakin siltä osin perusteltu.

Molemmat sanonnat viittaavat, kuten aiemmin jo mainittiin, omalla tavallaan kyseessä olevaan toimittajan ammattiin toinen luonteeseen ja toinen itse ammattiin. Suomenkielinen *tyhjäntoimittaja*-sana viittaa humoristisesti myös toimittajan ammattiin sisällyttämällä sanontaan *toimittaja*-sanan. Konkreettisesti sanonnan voisi siis tulkita seuraavasti: ei toimittajille, jotka eivät tee työtään. Myös ruotsinkielinen sanonta viittaa toimittajan ammattiin, sillä se tuo *tryckfelsnisse*-sanan (painovirhepaholainen) avulla esille painotyön, joka on olennainen osa lehtien julkaisua ja sitä kautta myös toimittajan työtä. Ruotsinkielisen työpaikka-ilmoituksen konkreettisen viestin voisi ymmärtää näin: työssä tarvitaan tarkkuutta ja kirjoitustaitoa, joten se ei sovellu huolimattomille tai hätäisille.

Kääntäjä on kyseisessä tapauksessa päätenyt käyttämään alkuperäisestä merkityksestä poikkeavaa sanontaa, mutta on kuitenkin onnistunut säilyttämään humoristisen viittauksen toimittajan ammattiin. Mikäli kääntäjä olisi halunnut olla uskollisempi alkuperäistä sanontaa kohden, olisi sanonnan *ei tyhjäntoimittajille!* voinut kääntää myös muotoon *inget för ingenjörer!*, (ei insinööreille!) jossa *ingenjör* (insinööri) olisi viitannut sanoihin *ingen* ja *göra* eli suoraan suomennettuna ”kukaan ei tee”, joka olisi vastannut alkuperäistä tyhjäntoimittajan merkitystä tarkemmin. Kääntäjän nykyinen ratkaisu on kuitenkin käypä ja *tryckfelsnisse* on sanana varmasti ”lapsiystävällisempi”.

Tuli palava tarve palkata lisää väkeä. / Brinnande behov av mera folk! on seitsemäs (7) tapaus, jossa kääntäjä on käyttänyt kohdekielen sanaleikkiä lähtökielen sanaleikin vasti-

neena. Kyseiset sanaleikit löytyvät palomiehen ammattia koskevasta työpaikka-ilmoituksesta.

- (7) *Tuli palava tarve palkata lisää väkeä.
Brinnande behov av mera folk!*

Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004) antaa *palava*-sanalle kaksi merkitystä – konkreettisen ja kuvaannollisen: 1. kuuma tai polttava, esimerkiksi *'palavan kuumaa vettä'*, tai kuvaannollisesti 2. tulinen, kiihkeä, intomielinen. MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2011) lisää kuvaannollisiin synonyymeihin sanat intohimoinen, harras ja kova ja antaa esimerkin *tulenpalava kiire*, joka liittyy vahvasti käsiteltävään tapaukseen. Bonniers svenska ordbok (1986) mukaan *brinnande*-sanalla on kuvaannollinen merkitys ja kyseinen sanakirja mainitsee sanan synonyymeiksi voimakkaan ja kiihkeän. Myös MOT Norstedts Svensk ordbok 1.0 (2011) tukee tätä käsitystä.

Brinnande-sanana voi kuitenkin käsittää myös konkreettisesti, mikä tulee esille WSOY suomi-ruotsi-suursanakirjan (2004) hakusanasta *palava*. Kyseinen sanakirja antaa *palava*-sanalle niin konkreettisen (*brinnande*) kuin useampia kuvaannollisia vastineita (katso edellinen kappale). Myös WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) toteaa käsiteltävien sanojen olevan toistensa vastineita ja sanakirja antaa niin konkreettisen kuin useampia idiomattisia vastineita *brinnande*-sanalle (esimerkkejä näistä edellisessä kappaleessa). Edellä mainittujen määritelmien perusteella voi todeta, että kääntäjä on tässä tapauksessa löytänyt suomenkieliselle sanaleikille melkein pä sanatarkan käännöksen.

Aiemmin mainittu *tulenpalava kiire* -sanonta toimii tässä tapauksessa jonkinlaisena sanaleikin lähtökohtana, sillä se on ulkoasultaan tarinasta löytyvän tapauksen kaltainen. Tässä työpaikka-ilmoituksessa kuitenkin viitataan hauskaasti ennemminkin pakottavaan tarpeeseen palkata lisää väkeä palolaitokselle, kuin kiireeseen. Molemmista sanonnoista saa kuitenkin tietynlaisen kiireellisyyden tunteen, mikä on olennainen osa tapauksessa käsiteltävää palomiehen ammattia. Kääntäjä on valinnallaan onnistunut tuomaan käännökseen saman tyylin ja sanavalintojen kautta säilyttämään alkuperäisen merkityksen.

Niin alkuperäinen sanaleikki kuin kääntäjän valinta liittyvät siis vahvasti palomiehen ammattiin hauskasti palamiseen viittaavien sanojen avulla.

Suomenkielistä alkuperäisversiota voi kuitenkin pitää ruotsinkielistä vastinetta monipuolisempänä, sillä se sisältää käännoästä useamman sanaleikin, joka liittyy palomiehen ammattiin. Edellä käsiteltyjen *palava/brinnande*-sanojen lisäksi suomenkielinen ilmaus sisältää sanan *tuli*, joka tässä tapauksessa on tulla-sanän yksikön 3. persoonan imperfekti-muoto. *Tuli*-sana muistuttaa kuitenkin tässä tapauksessa myös konkreettista tulta (eli substantiivina ’tuli’), joten sanan muodon kautta suomenkieliset lukijat saavat humoristisen viittauksen palomiehen ammattiin. Ruotsinkielessä ei pysty ainakaan tapauksessa käytettyjen sanojen kanssa tekemään samankaltaista ratkaisua, joten kääntäjä on tästä näkökulmasta joutunut luopumaan sanonnan yhdestä ulottuvuudesta. Ruotsinkielisestä sanonnasta voi kuitenkin *brinnande*-sanän avulla lukea saman ”rivien välistä”, mutta suomen kielen kaltainen sanaleikki jää käännoästä puuttumaan.

Kahdeksas (8) tällainen tapaus, jossa kääntäjä on löytänyt idiomin käännoäsvastineeksi kohdekielen idiomin, löytyy kampaajan ammattia käsittelevästä työpaikka-ilmoituksesta. Kuten myös aiemmissa tapauksissa, myös tässä ilmoituksessa painotetaan ammatissa tarvittavia ominaisuuksia huumorin avulla.

- (8) *Jos sinulla leikkaa hyvin, tervetuloa meille töihin.*
Om du är klipsk är du välkommen att jobba hos oss.

Tässä tapauksessa, kuten jo aiemmin mainittiin, painotetaan kampaajan työssä tarvittavia – ei ehkä niin itsestään selviä – ominaisuuksia. Suomenkielinen sanonta rakentuu *leikata*-sanän ympärille. Kyseisellä sanalla on useita eri merkityksiä, mutta tässä tapauksessa kaksi merkityksistä on kampaajan ammatin kannalta olennaisia. Nämä ovat konkreettinen *leikata* – 1. katkaista tai muotoilla jotakin esimerkiksi veitsellä tai saksilla ’*leikata tukka lyhyeksi*’ ja kuvaannollinen oivalluskyvystä käytettävä *leikata* – 2. tajuta, hoksata, sytyttää ’*hänellä ei leikkaa, leikkaa huonosti*’ (’*hän ei ymmärrä, hänellä on huonot hoksottimet*’). (Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004); MOT Kie-litoimiston sanakirja 2.0 (2011)) Kyseisten sanakirjojen mukaan tämä kuvaannollisesti

käytettävä *leikata* on arkityyliä. Suomenkielinen sanonta kuvailee siis niin kampaajan taitoa kuin luonteenpiirteitä.

Ruotsinkielisessä sanonnassa kääntäjä on valinnut adjektiivin *klipsk* suomenkielen *leikata*-sanana vastineeksi. MOT Norstedts Svensk ordbokin 1.0 (2011) mukaan *klipsk* tarkoittaa henkilöä, joka ajattelee nopeasti ja selkeästi (*'som tänker snabbt och klart'*). *Klipsk* saa myös selitykset *klartänkt* (selväjärkinen), *påhittig* (kekseliäs, neuvokas) ja *knipslug* (viekas) (Bonniers svenska ordbok (1986); SAOL (2006)). *Klipsk*-sanana kirjoitusasu myös muistuttaa *klippa* (leikata) -sanaa, joten lukijan on helppo liittää *klipsk*-sana myös edellä mainittujen suomen kielen määritelmien mukaisesti konkreettiseen leikkaamiseen, tässä tapauksessa hiusten leikkaamiseen.

Leikata-sanana suomenkielisen määritelmän yhteydessä mainittujen sanakirjojen tapaan, myös WSOY Suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) mainitsee termin kuvaannollisen käytön olevan lähinnä puhekielinen. *Leikata*-sanana konkreettiselle merkitykselle sanakirja antaa vastineen *klippa*, kun taas tapauksessa käytettävä kuvaannollinen *leikata* saa esimerkkien avulla vastineet *klyftig* (*'hän on tyttö, jolla järki leikkaa'* – *'hon är en klyftig flicka'*), joka esimerkissä saa merkityksen älykäs tai nokkela ja *fatta, haja* tai *hänga med* (*'eikö sinulla leikkaa?' – 'fattar (hajar) du inte'/'hängar du inte med?'*), jonka voisi vapaasti kääntää sanalla tajuta (emt.). Ruotsinkielinen *klipsk* saa WSOY Ruotsi-suomi-suursanakirjan (2007) mukaan suomen kielellä vastineen terävä-älyinen, älykäs, nokkela, välkky tai ovela.

Useiden edellä mainittujen määritelmien perusteella voi todeta, että sanonnat eivät täysin vastaa toisiaan. Molemmat sanonnat sisältävät sanoja, jotka sivuavat samaa merkitystä – tässä tapauksessa sanontojen voidaan sanoa käsittelevän nokkeluutta ja älykkyyttä, joista molemmat ovat varmasti ominaisuuksia, joita kampaajan ammatissa tarvitaan – joten sanontojen kuvaannollinen merkitys on kutakuinkin sama. Sanontojen konkreettisessa merkityksessä on tässä tapauksessa kuitenkin eroja. *Klipsk*-sana ei suomenkielisen *leikata*-sanana tavoin kuvaile todellista tekemistä, vaan ennemminkin henkilön ominaisuutta. Täten lähtökielen sanonnassa kuvailtu kädentaito jää kohdekielen versiossa hieman taka-alalle ja kääntäjä olettaa valinnallaan, että lukija itse näkee *klipsk*-sanana eri

ulottuvuudet ja yhteyden itse leikkaamiseen (*klipsk – klippa*). Kääntäjä luottaa siis lukijan taitoon tehdä omia assosiaatioita, mikä tässä tapauksessa on oiva valinta, sillä yhteys on sanojen kirjoitusasun samankaltaisuuden vuoksi melko selkeä.

Yhdeksäs (9) esimerkki koskee koneistajan ammattia. Koneistajan ammatissa työskennellään usein tehtailla erilaisten materiaalien ja kemikaalien, kuten raudan, muovin ja muiden metallien parissa. Kyseinen tapaus edustaa edellisten tapaan strategiaa, jossa idiomi käännetään idiomilla. Lasken tapauksen kuuluvaksi idiomilla käännettyjen idiomien luokkaan, mutta esimerkin (9) kaltaiset ilmaukset voidaan idiomeja selkeämmin luokitella sanaleikeiksi.

- (9) *Otamme töihin karaistuneita metallimiehiä – tai naisia.*
Härdade metallarbetare får anställning.

Esimerkissä (9) sanaleikki syntyy *karaistuneita/härdade*-sanojen kaksoismerkityksestä. Gummeruksen suuren suomen kielen sanakirjan (2004) mukaan *karaistua*-sana tarkoittaa muuttua kestävä(mmä)ksi, vahvistaa, terästä. Myös Kielitoimiston sanakirja (2006) antaa sanalle samankaltaiset selitykset. Kielitoimiston sanakirja (2006) selittää läheisen *karaista*-sanan samankaltaisesti. *Karaista*-sanan määritelmässä mainitaan kuitenkin tekniikan alaan viittaava merkitys, joka tunnetaan paremmin sanalla *karkaista*, jolle kyseinen sanakirja antaa määritelmät 1. lisätä jonkin (varsinkin teräksen) lujuutta kuumentamalla ja sitten äkkiä jäähdyttämällä '*Karkaistu teräs, lasi, muovi*'. *Karkaista*-sanan toinen määritelmä viittaa takaisin *karaista*-sanaan ja mainitsee sen olevan erityisesti kuvaannollisessa käytössä esimerkkinä '*Merens karkaisemat kalastajat*'. (Kielitoimiston sanakirja 2006) Nämä määritelmät siis selittävät suomenkielisen sanaleikin kaksoismerkityksen – teksti viittaa itse koneistajan konkreettiseen työhön, eli muun muassa metallien muokkaamiseen, mutta tekstillä on myös kuvaannollinen merkitys joka kertoo työssä tarvittavasta luonteesta ja olemuksesta.

Ruotsinkielinen *härda*-sana tarkoittaa Bonniers svenska ordbokin (1986) mukaan vahvistaa ja tehdä lujemmaksi tai vastustuskykyisemmäksi. Myös MOT Norstedts Svensk ordbok 1.0 (2011) kuvailee *härda*-sanaa samankaltaisesti: 1. '*behandla (ämne eller ma-*

terial) i syfte att öka dess hållfasthet eller seghet särskilt genom snabb avkylning eller upphettning' (käsitellä ainetta tai materiaalia lujemmaksi tai kestävämmäksi (varsinkin jäähdyttämällä nopeasti kuumentamisen jälkeen)) 2. *'öka motståndskraften och prestationsförmågan hos kroppen eller psyket'* (lisätä (vartalon tai mielen) vastustus- tai suorituskykyä). Ruotsinkielisten määritelmät tukevat siis edellä mainittujen suomenkielisten tapaan sanaleikin sisällön kaksoismerkitystä – konkreettista koneistajan työnkuvaan liittyvää ja kuvaannollista itse työntekijän olemuksesta kertovaa määritelmää.

WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) antaa suomenkielen *karaista*-sanalle ruotsinkielisen vastineen *härda* ja mainitsee sanaa voivan käytettävän myös tekniikan alalla. Samoin WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) antaa *härda*-sanalle suomenkieliset vastineet karkaista ja kovettaa. Suomenkielistä vastinetta käytetään sanakirjan mukaan ensisijaisesti tekniikan alalla ja vasta toisena mainitaan luonteeseen viittaavat karaista ja vahvistaa (emt.). Kyseisten sanakirjojen antamien vastineiden perusteella voidaan siis päätellä, että suomeksi *karaista*-sanaa käytettäisiin ensisijaisesti luonteesta kun taas ruotsin kielen vastine *härda* olisi yleisempi tekniikan alasta puhuttaessa.

Määritelmien avulla voi todeta, että kääntäjä on valinnut mahdollisimman sanatarkan käännöksen alkuperäiselle tekstille. Sanatarkasta käännöksestä huolimatta (tai sen ansiosta) kääntäjä on onnistunut säilyttämään lähtökielen sanaleikin myös ruotsinkielisessä tekstissä. Molemmissa työpaikkailmoituksissa tulee selkeästi esille työnhakijan haluttu luonne ja sanaleikit ilmenevät vasta kun lukija oivaltaa myös sisällön konkreettisen tarkoituksen. Kääntäjä on tehnyt toimivan ratkaisun säilyttäessään alkuperäisen sisällön, sillä näin ollen myös kohdekielen lukijat joutuvat itse päättämään ja etsimään tekstistä piilevän sanaleikin.

Kyseisessä työpaikka-ilmoituksessa sanaleikin ”ulkopuolelta” mielenkiintoa herättää tekstien henkilöä kuvailevat sanavalinnat. Suomenkielinen *metallimiehiä – tai naisia* on ruotsin kielellä saanut vastineen *metallarbetare*. Kirjailijan valinnan viitata miehiin ja naisiin voi jopa katsoa humoristiseksi, sillä perinteisesti koneistajan ammatin on katsottu olevan miehinen ammatti. Tätä oletusta tukevat myös sanakirjat, sillä hakusana *metallimies* on listattu, toisin kuin esimerkiksi metallinainen (MOT Kielitoimiston sanakir-

ja 2.0 (2011)). Suomenkielistä valintaa ”metallinaisista ja -miehistä” kuitenkin tukee kirjan kuvitus, sillä konepajaa kuvaavalla aukeamalla työskentelee niin miehiä kuin naisiakin. Kääntäjän valinta *metallarbetare* on WSOY suomi-ruotsi-suursanakirjan (2004) mukaan *metallimies* hakusanan ruotsinkielinen vastine. Sana on kuitenkin huomattavasti alkuperäistä neutraalimpi niin huumorin kuin viittauksensakin puolesta. Huumoristisuutta olisi lisännyt esimerkiksi puhekielinen *metallare* (metallityöntekijä), joka olisi tuonut tekstiin enemmän sanaleikin tuntua (WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007)).

Idiomilla on käännetty myös sairaanhoitajan ammattia koskevassa työpaikka-ilmoituksessa esiintyvä idiom (10). Muutamien edellisten esimerkkien tapaan, tässäkin tekstissä voi puhua enemmän sanaleikeistä kuin idiomeista. Kuten useammassa aiemmassa esimerkissä, myös esimerkissä (10) sanaleikki muodostuu tekstien ”kaksoismerkityksestä”.

- (10) Jos et mene kipsiin *etkä turhaan piikittele*
Om du inte blir handlingsförlamad när det krisar *och inte är blödig i onödan*

Gummeruksen suuren suomen kielen sanakirjan (2004) mukaan *piikitellä*-sanaa käytetään kuvaannollisesti piikikkäästi tai pistellen puhumisesta. Myös MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2011) mainitsee nämä määritelmät ja lisää mm. sanan nälviä piikittelyn synonyymiksi. Tekstissä esiintyvä sanaleikki muodostuu *piikitellä*-sanaa läheisesti muistuttavasta *piikittää*-sanasta ja kyseisten sanojen eri merkityksistä. *Piikitellä* on siis yleinen kuvaannollisessa käytössä tietynlaisesta puhetyylistä, kun taas *piikittää*-sana tarkoittaa ruiskeen antamista ja se liitetään yleensä lääketieteeseen. *Piikityksestä* voi arkisesti käyttää myös sanaa *rokottaminen*. (Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004); MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2011)) Sanaleikissä yhdistyvät siis kuvaannollinen merkitys (*piikitellä*) ja konkreettinen merkitys (*piikittää*).

Ruotsinkielisessä tekstissä *piikittelyn* vastineena käytetty *blödig* tarkoittaa Bonniers svenska ordbokin (1986) mukaan heikkoa (*vek*), herkkä tai arkaa (*känslig*). MOT Norstedts Svensk ordbok 1.0 (2011) kuvailee sanaa *blödig* adjektiiviksi, jota käytetään hen-

kilöstä, joka helposti tuntee epämukavuutta toisen ihmisen kärsimyksestä (*'som lätt känner obehag inför lidande'*). Sanana *blödig* muistuttaa ruotsin kielen sanaa *blod* (veri) ja varsinkin sanamuotoa *blodig* (verinen) (WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007)), joka luonnollisesti on helppo yhdistää sairaanhoitajan työhön. Näin ollen ruotsinkielinen sanaleikki syntyy suomenkielisen tekstin tavoin tekstin ”kaksoismerkityksestä”. *Blödig* edustaa tekstin kuvaannollista merkitystä ja sanaan helposti yhdistettävä *blod/blodig* tekstin konkreettista puolta.

WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) antaa *piikitellä*-sanalle useita ruotsinkielisiä vastineita. Näistä esimerkkejä ovat *pika* ja *tråka*, *vara giftig* ja *vara spydig*. Nämä kaikki kuvailevat joko eräänlaista negatiivista puhetapaa tai henkilön luonnetta. Kääntäjän käyttämää *blödig*-sanaa ei tässä tapauksessa mainita kyseisen suomenkielisen sanan vastineena. Alkuperäisenkaltaisen tekstin merkityksen säilyttääkseen, kääntäjä olisi voinut mainituista vastineista valita *vara giftig*, joka konkreettisesti tarkoittaa myrkyllistä ja jolla näin ollen olisi alkuperäisen tapaan ollut tietynlainen kytkös myös lääketieteen. Selkeämmän yhteyden ja kaksoismerkityksen kääntäjä on kuitenkin tuonut esille valitsemalla *piikittelyn* vastineeksi sanan *blödig*, joka WSOY ruotsi-suomi-suursanakirjan (2007) mukaan tarkoittaa arkanahkaista tai herkkämielistä.

Määritelmien perusteella voi siis todeta, että kääntäjä valitsema ratkaisu ei merkitykseltään vastaa alkuperäistä tekstiä. Suomenkielisen työpaikka-ilmoituksen voi tulkita siten, että sairaanhoitaja ei turhanpäiväisesti saa antaa potilailleen rokotteita – toisin sanoen työssä vaaditaan todellista ammattitaitoa – eikä sairaanhoitaja myöskään saa kohdella potilaitaan huonosti, hänen pitää hoitotilanteissa olla palveluhenkinen ja huomioonottava, eikä ”piikitellä”. Ruotsinkielinen lukija taas voi tulkita työpaikka-ilmoituksen niin, että sairaanhoitaja ei voi olla liian herkkänahkainen, sillä hän voi työssään kohdata hyvinkin erilaisia tapauksia ja niitä kaikkia pitää pystyä hoitamaan. Hoitajan ei myöskään tule vuotaa verta ”turhaan”. Tekstien poikkeavista merkityksistä huolimatta kääntäjän valinta kuitenkin kuvastaa alkuperäisen tapaan ominaisuuksia joita sairaalaympäristössä tarvitaan ja asioita, joita kyseisessä työpaikassa tullaan kohtaamaan, joten siltä osin valinta on perusteltu. Ratkaisu toimii lisäksi samalla tavalla kuin lähtötekstin sana-

leikki, joten sanaleikin säilyttäminen merkityksen sijasta on kääntäjältä hyvin onnistunut ratkaisu.

Kääntäjä on valinnut idiomien käännösratkaisuksi myös esimerkissä (11). Tapaus kuitenkin poikkeaa hieman edellisistä, sillä käännetyn idiomien/sanaleikin ymmärtämiseen lukija tarvitsee jonkin verran taustatietoa kyseessä olevan aihepiirin ulkopuolelta. Tekstit ovat osa leipurin työpaikka-ilmoitusta.

- (11) Leipomo-konditoriassa on tarjolla hyvä leipätyö *taitavalle jauhopeukalolle*.
Kunnigt kakmonster får brödjobb på bageri-konditori.

Suomenkielinen idiomaattinen ilmaus koostuu *jauhopeukalo*-sanasta, jota Kielitoimiston sanakirjan (2006) mukaan käytetään leikkimielisesti ihmisestä, joka on taitava leipomaan. Myös Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004) kertoo sanaa käytettävän kuvaannollisesti taitavasta leipojasta. Tämän idiomaattisen merkityksen lisäksi sana viittaa humoristisesti leipojan ammattiin myös kirjaimellisesti, sillä leipurithan usein työstävät käsin taikinoita, joihin tulee esimerkiksi juuri jauhoja. Suomenkielinen työpaikka-ilmoitus siis hakee töihin taitavaa leipuria.

Ruotsinkielinen käännösratkaisu *'kunnigt kakmonster'* ei sanakirjojen mukaan ole vakiintunut ilmaus (MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011); Bonniers svenska ordbok (1986)), eivätkä kyseiset sanakirjat edes *kakmonster*-sanaa tunnista. Sananmukainen käännös sanalle olisi ”keksihirviö”. Ilmauksen toinen osa *kunnigt* tarkoittaa Bonniers svenska ordbokin (1986) mukaan *'som har goda egenskaper; är skicklig'* (hyvät ominaisuudet omaava; taitava). Määritelmien perusteella vaikuttaa siis siltä, että kääntäjä on keksinyt oman humoristisen sanaleikin alkuperäisen idiomaattisen ilmauksen vastineeksi. Sananmukainen tulkinta kääntäjän ratkaisusta olisi ’taitava keksihirviö saa töitä leipomo-konditoriassa’.

Häkkisen (2000: 12) mukaan idiomit saattavat sisältää viittauksia todellisiin henkilöihin, paikkoihin tai tapahtumiin. Tarkemman tarkastelun jälkeen tämä väite on tunnistettavissa myös kääntäjän ratkaisussa. IMDb-sivusto (2012) tunnistaa *kakmonster*-sanan

Cookie monster (*Keksimonsteri*) hahmon ruotsinkieliseksi nimeksi. *Keksimonsteri* on nukkehahmo lasten televisiosarjasta *Seesamtie* ja se tunnetaan mahtavasta syömishalustaan – etenkin keksit ja kakut ovat sen herkkua – mistä myös hahmon nimi juontaa juurensa (emt.). Tämän tiedon valossa voidaan siis todeta, että kääntäjän ratkaisu viittaa monelle lapselle tuttuun hahmoon humoristisen sanaleikin avulla.

Kääntäjän ratkaisu ei ole täysin perusteltu, sillä mitään takeita lukijoiden oikeasta tulkinnasta tai edes edellä mainitun hahmon yhdistämistä tilanteeseen ei ole. Lähtökielinen idiomaattinen ilmaus *jauhopeukalo* saa WSOY suomi-ruotsi-suursanakirjan (2004) mukaan vastineen *'ha tumme med bakning'*, jonka kuitenkin mainitaan olevan leikkimielisesti käytetty. Kääntäjä ei siis kuitenkaan ole halunnut valita vastineeksi tämänkaltaista ratkaisua, vaan hän on päätenyt täysin erilaiseen ratkaisuun ja kääntänyt tämän alkuperäisen idiomaattisen ilmauksen ruotsinkielisellä sanaleikillä. Kääntäjän ratkaisu ei ole perusteltu myöskään siltä kannalta, että se ei sisällä alkuperäisen tavoin kuvaannollista ja konkreettista puolta, vaan se luottaa lukijan kykyyn tunnistaa viittauksen toiseen ”teokseen”. Toki kohdekielen lukijat, jotka eivät tätä yhteyttä huomaa/tunnista, pystyvät silti nauttimaan humoristisesta sanaleikistä, joka merkitykseltään viittaa kyseessä olevaan leipurin ammattiin. Taito yhdistää kohdekielisen sanaleikin sisältö toiseen tunnettuun hahmoon tuo siis myös ruotsinkielisille lukijoille mahdollisuuden useaan eri ilmauksen tulkintaan, epävarmaksi jää vain kuinka moni lukijoista tämän päätelmän osaa tehdä.

4.2 Idiomien ja sanaleikin kääntäminen sananmukaisella vastineella

Toinen idiomien kääntämisstrategia on sananmukainen käänös. Tätä kääntämisstrategiaa soveltaessaan kääntäjä luo parhaimmassa tapauksessa uuden kohdekielisen ilmauksen tai tulee käyttäneeksi sellaista sanontaa, joka on täysin ymmärrettävissä. (Ingo 1990: 246–247) Luokittelen tähän strategiaan kääntäjän ratkaisun esimerkissä 12, joka on kampaajan työpaikka-ilmoituksesta:

(12) *Harjaantuneet ammattilaiset huomio!*
Du, vältrimmade proffs, se hit!

Suomenkielinen alkuperäisversio on tässä tapauksessa ennemminkin sanaleikki, josta voi erottaa konkreettisen ja kuvaannollisen merkityksen. Gummeruksen suuren suomen kielen sanakirjan (2004) mukaan *harjaantua* saa synonyymit *tottua*, *oppia* ja *perehtyä*. Myös Kielitoimiston sanakirja (2006) antaa *harjaantua* hakusanalle samat synonyymit ja esittää lisäksi kuvailevan esimerkin *'Harjaantua tehtävänsä'*, eli perehtyä johonkin työhön. Sanaleikin kuvaannollinen puoli siis peräänkuuluttaa kampaajan ammattiin ha-kevalta ammattitaitoa ja kokemusta. Samanaikaisesti sanaleikin voi lukea myös konkreettisesti, eli sen voi yhdistää kampaajan työssä käytettävään työvälineeseen – harjaan tai itse tekoon, eli harjaamiseen. Tämä kaksoismerkitys tuo lähtökielen sanaleikkiin huumoria ja nasevuutta.

Kääntäjän alkuperäiselle idiomille valitsema *vältrimmade* vastine löytyy hakusanana SAOL:ista (2006), mutta esimerkiksi Bonniers svenska ordbok (1986) ja MOT Norstedts Svensk ordbok 1.0 (2011) eivät sanaa tunnista. *Väl-* (hyvin, huolella) etuliitteen poiston jälkeen jäljelle jäävä *trimma* (trimmata, kunnostaa) -sana selitetään seuraav-
 laisesti: 1. *'sätta i trim'*; *'få att fungera smidigt'* (trimmata; saada toimimaan sujuvasti)
 2. *'justera (motor, segel) till att fungera effektivare'* (virittää (moottoria, purjetta) tehokkaammaksi)
 3. *'ändra ett fartygs flytläge med hjälp av lasten'* (muuttaa aluksen kulkuasentoa lastin avulla) ja 4. *'vårda (strävvhåriga hundar) genom att rycka bort överflödigt hår'* (hoitaa (karkeakarvaisten koirien) turkkia leikkaamalla määrätavalla) (Bon-
 niers svenska ordbok (1986)). Määritelmistä viimeinen (4.) on tämän tapauksen kannal-
 ta ajankohtainen. Karkeasti tulkittuna kääntäjän ratkaisu siis viittaa (eläinten) turkin huolelliseen siistimiseen ja sitä kautta tietyllä tapaa myös kampaajan työhön, sillä myös kampaaja siistii omalla tavallaan ihmisten ”turkkeja”.

Määritelmien perusteella voi todeta, että *harjaantunut* ja *vältrimmad* eivät ole toistensa vastineita. Tätä huomiota tukevat myös kaksikieliset sanakirjat. WSOY suomi-ruotsi-
 suursanakirja (2004) antaa sanalle *harjaantua* muun muassa seuraavat ruotsinkieliset
 vastineet *'få övning'* (”saada” harjoitusta), *'bli van'* (tottua) ja *'sätta sig in i något'* (pe-

rehtyä). Näistä mikään ei kuitenkaan ole idiomaattinen ilmaus, joten kääntäjä on todennäköisesti sen takia päätenyt erilaiseen ratkaisuun. *Vältrimmad*-sanaa ei WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) tunnista, mutta *trimma*-sanalla on kyseisen sanakirjan mukaan kaksi eri merkitystä; 1. trimmata, kunnostaa tai 2. trimmata (koira). Tässä tapauksessa hakusanan toinen määritelmä on käytössä. *Vältrimmad* hakusanaa läheisesti muistuttava *vältränad* (hyväkuntoinen; treenattu), antaa kuitenkin yhtenä vastineena sanat kouliintunut ja harjaantunut (emt.).

Edellä mainittujen vastineiden perusteella vaikuttaa siltä, että kääntäjä on ratkaisussaan yhdistänyt ja muokannut kaksi vakiintunutta sanaa (*trimma* ja *vältränad*) yhdeksi yhdyssanaksi, joka yrittää jollain tapaa mukaila alkuperäisen sanaleikin konkreettista merkitystä harjaamisesta. Käännös on käypä ja yhteys alkuperäiseen idiomiin on havaittavissa, mutta kääntäjän ratkaisu ei silti yllä alkuperäisen tasolle. Kohdekielinen ilmaus on sananmukaisen oloinen – tätä väitettä tukee myös sanan puuttuminen sanakirjoista – eikä teksti suoranaisesti viittaa työpaikka-ilmoituksessa käsiteltävään kampaajan ammattiin. Tästä syystä luokittelen tapauksen sananmukaiseksi käännökseksi, vaikkei se ensivaikutelmaltaan välttämättä siltä näytä.

Saadakseen selkeämmän yhteyden alkuperäiseen ja säilyttääkseen lähtökielen kaltaisen ratkaisun ja huumorin, olisi kääntäjä voinut valita jonkin vakiintuneen kohdekielen idiomien/sanaleikin, joka selkeämmin viittaisi kyseessä olevaan ammattiin. Ratkaisu olisi voinut olla esimerkiksi *'Vill du kamma hem vinsten? Se hit!'* (Svenska idiom 2002). Lauseen sananmukainen käännös olisi 'haluatko kammata kotiin voiton, katso tänne!' ja esimerkin kuvaannollinen merkitys on suunnilleen 'jos haluat voiton kotiin, katso tänne!'. Tällainen ratkaisu olisi muuttanut tekstin merkitystä, mutta säilyttänyt alkuperäisen kaltaisen kaksoismerkityksen ja tyylin.

Sananmukaisesti on käännetty myös seuraavassa (13) esiintyvä idiomi. Suomenkielinen idiomi *leipätyö* on käännöksessä saanut sananmukaisen vastineen *brödjobb*. Tekstit ovat osa leipurin työpaikka-ilmoitusta.

- (13) *Leipomo-konditoriassa on tarjolla hyvä leipätyö taitavalle jauho-peukalolle.*
Kunnigt kakmonster får brödjobb på bageri-konditori.

Lähtötekstin *leipätyö* rakentuu useiden aiemmin käsiteltyjen idiomien tapaan kahdesta merkityksestä – konkreettisesta ja kuvaannollisesta. Gummeruksen suuren suomen kielen sanakirjan (2004) mukaan *leipätyö* tarkoittaa ammattia tai elinkeinoa. MOT Kieli-toimiston sanakirja 2.0 (2011) lisää sanan synonyymiksi vielä termin ansiotyö. Työpaikka-ilmoitus siis peräänkuuluttaa ansiotyöhön taitavaa leipuria. Tekstin voi myös tulkita konkreettisesti, sillä leipurin työssähän tehdään myös leipiä, joten ensisijaisen kuvaannollisen tulkinnan ohella idiomien sanatarkka tulkintakin on tilanteeseen hyvin osuva.

Ingo (1990: 246–247) mainitsee kyseisen käänösstrategian (idiomi käännetään sananmukaisesti) määritelmässä, että sananmukainen käänös on harvoin onnistunut ja päätyessään tällaiseen ratkaisuun, kääntäjä usein luo kohdekielelle vieraan tai jopa käsittämättömän ilmauksen. Näin on käynyt kääntäjälle tapauksessa (13). Alkuperäisessä tekstissä esiintyvä *leipätyö*-sana on kohdekielellä muuntunut sanaksi *brödjobb* (leipätyö). Ratkaisu välittää lukijalle vain lähtötekstin kirjaimellisen merkityksen työstä leipien parissa, mutta ilmaisun kuvaannollinen puoli puuttuu ratkaisusta kokonaan. Kääntäjä on siis valinnut suomenkieliselle idiomille täysin sananmukaisen ruotsinkielisen vastineen jota eivät sanakirjat tunnista (Bonniers svenska ordbok (1986); SAOL (2006); MOT Norstedts Svensk ordbok 1.0 (2011)).

WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) antaa *leipätyö*-sanalle ruotsinkielisen vastineen *fövärvsarbete* (ansiotyö) tai *huvudsysla* (päätoimi). Molemmat vastineet ovat tarkkoja ja hyvin asiallisia mutta niistä puuttuu alkuperäisen kaltainen kuvaannollinen merkitys ja sitä kautta myös huumori. Aiemmin mainittujen yksikielisten ruotsinkielisten sanakirjojen tavoin, ei myöskään WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) tunnista *brödjobb*-sanaa. Tämä tukee entisestään oletusta siitä, että kääntäjä on luonut uuden ilmaisun sananmukaisen käänöksensä kautta.

Määritelmien perusteella voi siis todeta, että kääntäjän ratkaisu ei ole kovin onnistunut, sillä tämänkaltaisen uuden sanan luominen ei anna takuita siitä, että kohdekielen lukijat ymmärtävät ilmauksen. Vaikkakin ruotsinkieliset lukijat jollain tasolla varmasti ymmärtävät ilmauksen tarkoituksen, eivät he tässä tapauksessa ainakaan saa samanlaista käsitystä sanan kaksoismerkitystä kuin alkuperäisen teoksen lukijat saavat tulkitessaan *leipätyö* idiomia. Käännös jää täten ainakin huumorin kannalta tulkinnanvaraiseksi.

Vaihtoehtoinen ratkaisu kääntäjän valinnalle olisi ollut esimerkiksi vakiintunut ilmaus ja merkitykseltään alkuperäisen kaltainen termi *brödföda*, joka Bonniers svenska ordboken (1986) mukaan tarkoittaa elantoa (*uppehälle*) tai välttämätöntä tarvetta (*'livets nödort'*). MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011) lisää määritelmään vielä *'(knapp) uppehälle i form av mat, bostad och kläder'* ((niukka) elanto ruoan, asunnon tai vaatteiden muodossa). WSOY Ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) antaa *brödföda*-sanalle vastineet elatus, elanto, toimeentulo ja jokapäiväinen leipä. Määritelmien perusteella sana ei merkitykseltään ole aivan alkuperäisen *leipätyön* kanssa identtinen, mutta *brödföda* on sanana kuitenkin vakiintunut ja se antaa lukijalle lähtökielen kaltaisen vaikutelman, toisin kuin kääntäjän valitsema *brödjobb*, joka ei näitä kriteerejä täytä. Suomenkielinen alkuperäisteksti olisi siis voitu kääntää esimerkiksi muotoon: *'Kunnigt kakmonster har chans att tjäna brödfödan på bageri-konditori'* (Taitavalla jauhopeukalolla mahdollisuus ansaita elantonsa leipomo-konditoriassa). Tällainen ratkaisu toisi tekstiin viittauksen itse leipomiseen (*bröd-*) ja konkreettiselta merkitykseltään itse ansaitsemiseen (*brödföda*).

Sananmukaiseen käännösstrategiaan lukeutuu myös esimerkissä (14) oleva ilmaus. Tapauksen sanonta ja sen sananmukainen ruotsinkielinen ratkaisu ovat osa toimittajan työpaikka-ilmoitusta.

- (14) *Älä jää lehdelle soittlemaan, vaan tule töihin toimitukseemme.
Stanna inte kvar på ditt blad, kom och arbeta med oss på redaktionen.*

'Jäädä lehdelle soittlemaan' on MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2011) mukaan kuvaannollinen ilmaus ja se tarkoittaa osattomaksi; ilman tai syrjään jäämistä. Sanakirja

mainitsee ilmauksen synonyymiksi myös idiomattisen ’jäädä nuolemaan näppejään’ (emt.). Muikku-Werner ym. (2008) lisäävät sanonnan selitykseksi ilmaukset jäädä osattomaksi tai sivuun. Myös Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004) toteaa sanonnan tarkoittavan ’jäämistä osattomaksi jostakin’. Suomenkielisestä ilmauksesta voi siis määritelmien perusteella todeta, että työpaikka-ilmoituksessa kehoitetaan hakijaa jäämästä paitsi tai syrjään ja sen sijaan tultava toimitukseen töihin. Sanonta voi myös viitata siihen, että toimittajat – varsinkin uutistoimittajat – työskentelevät tapahtumien keskiössä ja näin ollen ovat tapahtumien ajan tasalla eivätkä jää syrjään. Sanonnan voi siis myös tulkita kehottavan työnhakijaa jäämästä ”jutuista” ja uutisista paitsi. Lähtökielisestä sanonnasta voi edellä mainitun kuvaannollisen merkityksen lisäksi havaita viittauksen itse toimittajan työhön lehti sanan muodossa, sillä toimittajathan useimmiten työskentelevät ”lehdessä”.

Kääntäjän ratkaisu *’stanna inte kvar på ditt blad’* ei ole lähtökielisen ilmauksen tapaan idiomi, vaan mukailee alkuperäistä sanontaa lähes tarkalleen sanasta sanaan. Sanakirjat (MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011), Bonniers svenska ordbok (1986)) eivät tunnista tällaista ilmausta, mikä osaltaan tukee oletusta siitä, että kääntäjä on tehnyt sananmukaisen ratkaisun. Alkuperäisen jäljittelyn tulosta *’stanna inte kvar på ditt blad’* ei voi kutsua idiomattiseksi ilmaukseksi, joten sen sananmukaisen suomenkielisen vastineen voi sanoa olevan ’älä jää lehdellesi’. Ruotsinkielisestä ilmauksesta siis puuttuu kuvaannollisuus ja sen voi tulkita vain kirjaimellisesti kehotukseksi olla jäämästä lehdelle/jälkeen. Kääntäjän ratkaisussa on toki alkuperäisen mukainen viittaus lehteen, mutta koska siinä ei ole kuvaannollista aspektia, eikä se ole vakiintunut sanonta, on ilmaisu vaikeasti ymmärrettävä.

Myös kaksikieliset sanakirjat tukevat oletusta käänösratkaisun sananmukaisuudesta. WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) antaa *’jäädä lehdellä soittlemaan’* idiomille muun muassa käänöksen *’bli utan’* (jäädä ilman); *’bli åsidosatt’* (joutua sivuun) ja *bli ensam kvar* (jäädä yksin). WSOY ruotsi-suomi-suursanakirjasta (2007) ei koko ruotsinkieliselle ilmaukselle käänöstä löydy, mutta *’stanna kvar’* saa käänöksen jäädä, pysyä tai viipyä. Kääntäjä on ratkaisussaan myös säilyttänyt viittauksen lehteen *blad*-sanan

muodossa. Näin tehdessään hän on luonut uuden ilmauksen, jota kohdekielen lukijat eivät välttämättä osaa tulkita tai jota he eivät edes ymmärrä.

Kuten jo aiemmin mainittiin, on kääntäjä ratkaisullaan onnistunut siirtämään kohdekielen lukijoille ainoastaan alkuperäisen idiomien kirjaimellisen viittauksen lehteen, eikä tämäkään viittaus ole aivan selkeä. Poikkeamalla lähtökielisen sanonnan merkityksestä, olisi kääntäjä saanut monitulkintaisemman ratkaisun muun muassa valitsemalla vastineeksi vakiintuneen toimittajan työnkuvaa jollain tavoin sivuavan ilmauksen. Tällä tavoin kohdekielen lukijat olisivat saaneet osakseen alkuperäisen kaltaisen muodon – jossa yhdistyisi konkreettinen ja kuvaannollinen merkitys – ja lisäksi tämän kaltainen ratkaisu toisi tarinaan huumoria.

Vaihtoehtona kääntäjän ratkaisulle olisi esimerkiksi kuvaannollinen ilmaus *'ett oskrivet blad'* (kirjoittamaton lehti) (WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja). Svenska idiom -teoksen (2002) mukaan *'vara ett oskrivet blad'* tarkoittaa epävarmuutta siitä, minkälainen tietty henkilö on. Lähtökielisen sanonnan käänös olisi voinut olla esimerkiksi: *'bli inte ett oskrivet blad – kom och arbeta med oss på redaktionen!'* (älä jää kirjoittamattomaksi lehdeksi – tule toimitukseemme töihin!). Tämänkaltaisen käänöksen voisi tulkita kehotukseksi tekemään elämällään jotain, ns. ottamaan ohjat käsiinsä työelämän suhteen. Tällainen ratkaisu olisi sisältänyt niin viittauksen toimittajan työhön (lehti/*blad*) kuin kaivatun idiomaattisen ilmauksenkin. Sanonta on myös vakiintunut, mikä todennäköisemmin takaisi kohdekielen lukijoiden oikean tulkinnan.

Sananmukaisesti on käännetty myös idiom *vain rautaisille ammattilaisille* (15). Sanonta on ruotsin kielellä saanut muodon *bara för järnhårda proffs*. Tapaus ei ole yhtä selkeä kuin aiemmat tässä kategoriassa käsitellyt tapaukset, mutta luokittelen sen siitä huolimatta sananmukaiseksi käännökseksi. Kyseiset tekstit sisältyvät koneistajan ammattia koskevaan työpaikka-ilmoitukseen.

- (15) *Vain rautaisille ammattilaisille.*
Bara för järnhårda proffs.

MOT Kielitoimiston sanakirjan 2.0 (2011) mukaan, koneistajan työnkuvaan kuuluu metallin työstäminen koneessa. Lähtökielisestä sanonnasta voi havaita viittauksen koneistajan ammattiin *rauta*-sanana kautta, joka on metallinen alkuaine ja näin ollen hyvin todennäköisesti yksi koneistajan työmateriaaleista. Tämän konkreettisen merkityksen lisäksi sanonta sisältää myös kuvaannollisen puolen. Gummeruksen suuri suomen kielien sanakirja (2004) sanoo *rautaisen* kuvaannollisen merkityksen olevan joko erinomainen '*hänellä on rautainen kunto 70-vuotiaaksi*'; erittäin hyvä '*Tässä työssä pitää olla rautaiset hermot*' tai arkisessa käytössä verraton; fantastinen '*Kyllä oli rautainen juttu*'. MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2011) lisää *rautaisen* kuvaannollisiin selityksiin vielä sanat erittäin vahva, luja ja kova. Määritelmien perusteella voi todeta, että suomenkielisessä työpaikka-ilmoituksessa haetaan koneistajan ammattiin vain erittäin päteviä työntekijöitä.

Myös ruotsinkielisestä tekstistä voi suomenkielisen tapaan erottaa konkreettisen ja kuvaannollisen puolen. Kääntäjän ratkaisu seuraa alkuperäistä sanontaa myös siinä, että tekstin konkreettinen osa tulee viittauksesta *järn*-sanaan (*rauta*-) (WSOY ruotsi-suomisuursanakirja (2007)). *Järnhård*-sana saa Bonniers svenska orbokin (1986) mukaan selityksen '*hård som järn*' (raudankova) ja sanakirja mainitsee vielä sanaa käytettävän kuvaannollisesti kurista ja kontrollista (*disciplin; kontroll*) tai energiasta ja ahkeruudesta (*energi; flit*). MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011) lisää vielä, että *järnhård*-sana on yleisesti käytössä etenkin vertauksissa. Määritelmistä voi päätellä, että kääntäjän ratkaisu on hyvin samankaltainen, lähes sananmukainen, lähtökielen sanontaan verrattuna. Ruotsinkielinen työpaikka-ilmoitus siis hakee raudanlujaa ammattilaista koneistajan ammattiin.

Edellä olevien määritelmien perusteella voi todeta, että tekstien merkitykset ovat lähes samat. Niinpä tapauksen luokittelu sananmukaisen käännöskategorian alaisuuteen perustuu kaksikielisiin sanakirjoihin. WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) tuntee *rautainen ammattilainen* ilmauksen ja antaa sille ruotsinkielisen vastineen '*ett verkligt proffs*'. WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) puolestaan ei tunnista '*järnhård proffs*' ilmausta, mutta se antaa *järnhård*-sanalle vastineet raudankova ja kuvaannolliseen käyttöön vastineet raudanluja, rautainen ja tinkimätön. Näiden määritelmien perus-

teella voi todeta, että suomenkielinen *rautainen ammattilainen* on vakiintunut idiomaattinen ilmaus, toisin kuin *'järnhård proffs'*, josta kuitenkin voi erottaa kuvaannolliseen käyttöön *järnhård*-sanana. WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) antaa myös *järnhård*-sanalle vastineen rautainen, joten tämä tukee tapauksen luokittelua sananmukaisesti käännökseksi.

Sananmukaisen käännöksen tuntua tapaukseen tuo myös *proffs* (ammattilainen) -sanana käyttö. Vaikka tekstit ovat kuvaannolliselta merkitykseltään lähes samankaltaisia, on sanasta sanaan käännetty lähtökielen ilmaus ruotsinkielellä muuntunut ”käännetyn oloiseksi”. Kuten edellisessä kappaleessa mainittiin, on *rautainen ammattilainen* vakiintunut idiomaattinen ilmaus, jota ei kuitenkaan ruotsin kieli sellaisenaan tunnista – eli sanonta saa ruotsiksi vastineeksi selittävän normaali-ilmauksen – on kääntäjän ratkaisu kääntää ammattilainen sana myös kohdekielille ehkä liiaksi alkuperäistä mukaileva. Kuvaannollinen puoli toimii kuitenkin tästä huolimatta hyvin, joten selvää syytä toiseen ratkaisuun päätymiseen ei ole.

Kuten jo aiemmin mainittiin ja määritelmien perusteella voi todeta, ei kyseessä oleva tapaus ole yhtä selkeästi sananmukaisesti käännetty kuin esimerkiksi kyseisessä kategoriassa aiemmin käsitellyt tapaukset. Vaikka tässä tapauksessa sananmukaisuutta on havaittavissa, toimii käännös kuitenkin lähtökielisen ilmauksen tavoin hyvin. Kohdekielen lukijat saavat alkuperäisen tarinan lukijoiden tavoin nauttia humoristisesta ja kekseliästä ilmauksesta, josta pystyy erottamaan kuvaannollisen ja konkreettisen puolen. Molemmat tekstit ovat myös monitulkintaisia, joten jokainen lukija voi tehdä etenkin kuvaannollisesta merkityksestä oman tulkinnan ja uusilla lukukerroilla ymmärtää tapauksen eri tavoin.

Sananmukaisen käännösratkaisun on saanut myös esimerkissä (16) oleva suomenkielinen idiomi. Tekstit ovat osa toimistosihteerin työpaikka-ilmoitusta.

- (16) *Sinulla on näytön paikka, jos et pelkää hiirtä.
Om du inte är rädd för musen har du plats hos oss vid skärmen.*

Lähtökielinen teksti on idiomaattinen ilmaus, josta voi erottaa humoristisen konkreettisen merkityksen, jonka voi yhdistää toimistosihteerin työnkuvaan. Gummeruksen suuren suomen kielen sanakirjan (2004) mukaan näyttö sanalla on useita merkityksiä: 1. oikeudenkäynnissä ne toimenpiteet, joilla pyritään tuomaan esille mitä on pidettävä totena; 2. osoitus, todiste; 3. elektronisen laitteen tietojen esittäminen näyttimessä; 4. (etenkin) tietokoneen näyttölaite. Tekstin konkreettisen merkityksen kannalta olennainen on neljäs (4.) kohta. Myös MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2011) tukee edellä mainittuja näyttö sanan merkityksiä. Tietokoneeseen viitataan myös tekstin loppuosassa, hiiri sanan avulla – hiiri viittaa tässä tapauksessa tietokoneen hiireen – joka siis on tietokoneen paikannin, jonka avulla liikutellaan kohdistinta näytöllä (Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004)). Lähtökielinen ilmaus siis sanoo hakijan saavan töitä, jos hän omaa atk-taitoja, eikä niin sanotusti ”pelkää hiirtä”. *Sinulla on näytön paikka, jos et pelkää hiirtä* ilmauksen konkreettisesti tulkinnassa viitataan siis toimistosihteerin työpisteeseen humoristisesti tietokoneisiin liittyvien sanojen avulla.

Hiiri-sanon voi tulkita myös toisella tavalla eli viittauksena eläinmaailmaan. Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004) sanoo *hiiri*-sanon ehkä ensisijaisen tulkinnan viittaavan ’pienikokoiseen jyrtsijään’. Tällainen tulkinta suomenkielisestä tekstistä tuo ensimmäisen tulkintatavan mukaisesti omalla tavallaan huumoria tarinaan, sillä teksti synnyttää helposti hauskoja mielikuvia hiiren nähneestä hätääntyneestä sihteeristä.

Konkreettisten merkityksen lisäksi lähtökielisellä ilmauksella on myös kuvaannollinen merkitys. *Sinulla on näytön paikka* sisältää tietokoneen näyttöön viittauksen lisäksi myös toisen merkityksen. Muikku-Wernerin ym. (2008) mukaan *näytön paikka* on idiomaattinen ilmaus, joka tarkoittaa ’mahdollisuutta osoittaa kykynsä’. Muikku-Werner ym (2008) mainitsevat vielä ilmausta käytettävän etenkin urheiluteksteissä. Myös MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2011) esittää ilmauksen sisältävän esimerkin *’Joukkueella on nyt näytön paikka’* ja antaa tälle selityksen ’joukkueen on nyt osoitettava kykynsä’. Lähtökielisen tekstin kuvaannollisen tulkinnan mukaan hakijalla on mahdollisuus osoittaa kykynsä (eli olla sopiva ehdokas kyseiseen työhön), jos hän ei ”pelkää hiirtä”.

Ruotsinkielinen vastine *'Om du inte är rädd för musen har du plats hos oss vid skärmen'* seuraa alkuperäistä ilmausta konkreettisesti merkityksessään, sillä myös kohdekielen lukijat saavat tekstin kautta viittauksen tietokoneisiin. MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011) antaa *skärm*-sanalle useita selityksiä, joista *'specialutformad skiva på vilken elektroniskt framtagna bilder syns; även med tanke på motsvarande apparat i datasystem 'arbeta vid skärm''* (erityisesti muotoiltu levy, jolla näytetään elektronisesti kehitettyjä kuvia; myös vastaavasta laitteesta tietokoneista 'työskennellä näytön ääressä') on tässä tilanteessa ajankohtainen. Myös *mus*-sana viittaa suomenkielisen tapaan (hiirenomaiseen) paikantimeen, jota käytetään komentojen ja ohjelmien valitsemiseen tietokoneen näytöllä (*'typ av (musliknande) knappförsett pekdon som används till att välja ut program, kommandon eller dylikt på en dators bildskärm'*) (MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011)). Kääntäjän ratkaisu siis sisältää alkuperäisen tapaan humoristisen konkreettisen merkityksen: jos työnhakija ei ”pelkää hiirtä” – eli jos hakija on taitava atk-laitteiden ja ohjelmien käytössä – saa hän paikan toimestosihteerinä näytön ääressä.

Suomenkielisessä ilmauksessa olevaa kuvaannollista puolta ei kuitenkaan kääntäjän ratkaisussa ole havaittavissa. Edellä olevien määritelmien perusteella voi todeta, että kääntäjä on päätenyt hyvinkin sananmukaiseen käännökseen. Kyseinen sananmukainen käänнос on onnistunut siirtämään konkreettisen merkityksen ja hauskan viittauksen tietokoneisiin kohdekielisille lukijoille, mutta idiomaattisuus puuttuu käännöksestä kokonaan. Tätä tukevat myös sanakirjat – WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) antaa näyttö hakusanalle muun muassa vastineen *prov* ja listaa kyseisen sanan alle idiomaattisen ilmauksen *hänellä on nyt näytön paikka* joka saa ruotsinkielisen vastineen *'nu gäller det för honom att visa vad han går för'*. Näytön paikka -ilmaus on siis sanakirjassa käännetty toiseen aihepiiriin kuuluvalla idiomaattisella ilmauksella. Kääntäjä on kuitenkin päätenyt sananmukaisen ratkaisuun, joka välittää kohdekielen lukijalle vain konkreettisen – joskin hauskan – tietokoneisiin viittaavan merkityksen.

Yllä olevien määritelmien perusteella, kääntäjän ratkaisu antaa kohdekielen lukijoille vain konkreettisen merkityksen, joten tästä voi päätellä, että käänнос ei yllä aivan alkuperäisen tasolle. Ruotsinkielinen ilmaus on toki omalla tavalla humoristinen, mutta siitä

puuttuu alkuperäisen kaltainen monimerkityksellisyys. Mikäli kääntäjä olisi poikennut enemmän alkuperäisen ilmauksen merkityksestä, olisi hän voinut toisenlaisen ratkaisun kautta siirtää idiomaattisuuden myös kohdekielen lukijoille. Vaihtoehtoisena ratkaisuna olisi ollut esimerkiksi edellisessä kappaleessa esitetty *näytön paikka* -ilmauksen vastine *'att visa vad man går för'* (WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004), joka poikkeaa alkuperäisestä aihepiiriltään, mutta joka on idiomaattinen ilmaus. Yhdistämällä tämän ruotsinkielisen vastineen ja muokkaamalla nykyistä ratkaisua, olisi käännös voinut olla seuraavanlainen: *'om du inte är rädd för musen har du chans att visa vad du går för'*. Ilmauksen sananmukainen merkitys on suunnilleen 'jos et pelkää hiirtä, on sinulla mahdollisuus näyttää osaamisesi'. Tällainen ratkaisu säilyttäisi tekstissä hauskan viittauksen tietokoneisiin ja toisi lisäksi ilmaukselle uuden ulottuvuuden idiomaattisen merkityksen muodossa.

Sananmukaisesti on käännetty myös esimerkki (17). Tässä tapauksessa monitulkintaisesta suomenkielisestä sanaleikistä on otettu huomioon vain toinen merkitys. Kyseiset tekstit kuuluvat muusikon työpaikka-ilmoitukseen.

- (17) *Töihin halutaan tahdikas muusikko.*
Taktfull musiker sökes.

Suomenkielinen ilmaus koostuu, kuten jo mainittiin, monitulkintaisesta sanaleikistä. Tässä tapauksessa sanaleikki rakentuu *tahdikas*-sanalla ympärille. Kielitoimiston sanakirjan (2006) mukaan *tahdikas* sanalla on kaksi merkitystä: 1. tahdin mukainen, rytmii(n)nen, rytmikäs *'tahdikas polkka'* ja 2. hienotunteinen, ketään loukkaamaton, huomaavainen *'tahdikas ihminen'*. Myös muut sanakirjat tukevat näitä selityksiä (Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004); MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2011)). Suomenkielinen sanaleikki koostuu näistä kahdesta edellä olevasta määritelmästä – konkreettisesti musiikkiin liittyvästä ja enemmän kuvaannollisesta, ihmisen luonteeseen viittaavasta. Työpaikka-ilmoitus siis peräänkuuluttaa muusikoksi hakevalta rytmittäjää ja hienotunteisuutta. Rytmittäjä on muusikon ammatin kannalta olennaista ja huomauttaisuutta kaivataan muun muassa ihailijoita ja tilaisuuksien järjestäjiä tavatessa.

Ruotsinkielinen teksti jäljittelee alkuperäistä ja pyrkii luomaan samankaltaisen sanaleikin *taktfull*-sanon ympärille. Bonniers svenska ordbok (1986) määrittelee *taktfull*-sanon seuraavanlaisesti: *'med känsla för takt, finkänslig'* (tahdikkuutta osoittava, hienotunteinen). Myös MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011) selittää sanan samankaltaisesti: *'som strävar att undvika att sära eller förarga andra (synonym: finkänslig)'* (joka pyrkii olla loukkaamatta tai suuttamatta muita (synonyymi: hienotunteinen)). Näiden ruotsinkielisten määritelmien perusteella voi todeta, että kääntäjän ratkaisu *taktfull* viittaa vain hakijan toivottuun luonteenpiirteeseen. Ruotsinkielinen työpaikka-ilmoitus siis hakee hienotunteisia muusikoita.

Kaksikieliset sanakirjat tukevat edellä esitettyä väitettä kääntäjän ratkaisun ”yksipuolisuudesta”. WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) antaa *tahdikas*-sanalle kaksi vastinetta: 1. *taktfast* (tahdin mukainen); *rytmisk* (rytmikäs) ja 2. *taktfull* (ketään loukkaamaton); *finkänslig* (hienotunteinen); *hänsynsfull* (huomaavainen). Myös MOT Ruotsi (2012) tukee näitä merkityksiä ja lisää vielä ensimmäistä käytettävän konkreettisesti kun taas toista kuvaannollisesti. Vastaavasti myös WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) antaa *taktfull*-sanalle suomenkieliset vastineet tahdikas ja hienotunteinen.

Edellä mainittuja sanakirjamääritelmiä tarkastelemalla voi todeta, että kääntäjä on päätenyt sananmukaiseen käänösratkaisuun, jonka tuloksena kohdekielen lukijat saavat tekstistä vain kuvaannollisen ihmisen ominaisuutta koskevan merkityksen. Toki *taktfull*-sana sisältää *takt*-osan – jonka eräs ruotsinkielinen määritelmä on *'rytm i musik'* (musiikin rytmi) (Bonniers svenska ordbok (1986)) – jonka avulla ruotsin kielen lukijat voivat yhdistää ilmauksen myös musiikin pariin. Sananmukaisesta käänöksestä huolimatta kohdekielen lukijat siis todennäköisesti kokevat ilmauksen sanaleikkinä *taktfull* ja *takt* sanojen läheisyyden ansiosta.

Vaikka kääntäjän ratkaisu on käypä, takaisi vaihtoehtoinen ratkaisu kohdekielen lukijoille alkuperäisen kaltaisen lukukokemuksen. Idiomaattinen ilmaus *'takt och ton'* (tahti ja sävel) tarkoittaa Svenska idiom (2002) teoksen mukaan *'visa ett artigt och trevligt sätt'* (käyttäytyä kohteliaasti ja miellyttävästi). Ruotsinkielinen ilmaus olisi siis voinut näyttää esimerkiksi tältä: *'musiker med takt och ton sökes'*, joka vapaasti käännettynä

tarkoittaa 'haussa tahdikas muusikko'. Käyttämällä tämänkaltaista ratkaisua, olisi kääntäjä varmistanut kohdekielen lukijoille hauskan lisän tarinaan sanaleikin/idiomin muodossa.

4.3 Idiomin ja sanaleikin kääntäminen selittävällä normaali-ilmauksella

Idiomeja voi kääntää myös selittävällä normaali-ilmauksella. Ingon (1990: 247) mukaan kääntäjän tulee turvautua tähän ratkaisuun vain, jos hän ei perusteellisen etsinnän jälkeen löydä kohdekielistä vastinetta lähtökielen ilmaukselle. Selittävää normaali-ilmausta kääntäjä on käyttänyt idiomaattisen ilmauksen vastineena esimerkissä (18). Kyseiset tekstit löytyvät sairaanhoitajan ammattia koskevasta työpaikka-ilmoituksesta.

- (18) *Jos et mene kipsiin etkä turhaan piikittele*
Om du inte blir handlingsförlamad när det krisar och inte är blödig i onödan

Suomenkielisestä idiomaattisesta ilmauksesta voi monen aiemman tapauksen tavoin erottaa konkreettisen ja kuvaannollisen merkityksen, jonka ympärille tapauksen humoristisuus rakentuu. Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004) sanoo 'mennä kipsiin' olevan kuvaannollinen ilmaus joka tarkoittaa jäykistyä jännityksestä, tottumattomuudesta tms. Myös Kielitoimiston sanakirja (2006) listaa *kipsi* hakusanan alle kuvaannollisen esimerkin 'haastateltava meni kipsiin' jonka selityksenä annetaan 'alkoi jännittää' ja jäykistyi. Muikku-Werner ym. (2008) tukee aiempia selityksiä ja lisää määritelmään vielä 'ruveta jännittämään', lamautua. Muikku-Werner ym. (2008) sanovat lisäksi sanan saavan usein määritteen, kuten ihan, täysin ja aivan. Suomenkielisen ilmauksen kuvaannollinen puoli siis hakee sairaanhoitajaa, joka ei tiukan paikan tullen lamaannu eikä jännitä. Kuvaannollisen puolen lisäksi lähtökielisestä ilmauksesta voi havaita viittauksen sairaalassa työskentelyyn *kipsi* sanan muodossa, joka siis on nimitys esimerkiksi raajan murtuessa käytettävästä kovasta sidoksesta. Alkuperäinen idiomaattinen ilmaus sopii siis niin kuvaannollisen kuin konkreettisen merkityksensä puolesta tapaukseen erinomaisesti.

Kääntäjä on tällä kertaa päätenyt antamaan lähtökielen idiomaattiselle ilmaukselle vastineeksi selittävän normaali-ilmauksen. Käännöksessä pääsana on *handlingsförlamad*, joka MOT Norstedts svensk ordbokin 1.0 (2011) mukaan tarkoittaa '*som saknar förmåga att handla*' (jolta puuttuu kyky toimia = toimintakyvytön). Kääntäjän ratkaisuun sisältyvä *kris*-sanana voi selittää vaikeaksi tai kriittiseksi tilanteeksi ('*svår eller kritisk situation*') (Bonniers svenska ordbok (1986)). Näiden määritelmien avulla käännöksen '*om du inte blir handlingsförlamad när det krisar*' voi tulkita seuraavanlaisesti: 'jos et ole toimintakyvytön tiukan paikan tullen'. Kääntäjä on ratkaisullaan onnistunut siirtämään kohdekielen lukijoille vain alkuperäisen ilmauksen kuvaannollisen merkityksen, eli kehotuksen olemaan tyyni tiukoissa tilanteissa. Lähtökielisen kaltaista sairaalaympäristöön viittaavaa konkreettista merkitystä ei kääntäjän ratkaisussa ole suoranaisesti havaittavissa. Toki *handlingsförlamad*-sanasta on tunnistettavissa *-förlamad* osa, jonka MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011) sanoo tarkoittavan liikuntakyvyn menettänyt ('*beröva rörelseförmågan*'). Tämä tulkinta/viittaus ei kuitenkaan ole tekstissä ensisijainen eikä välttämättä kovin ilmeinen. Määritelmien perusteella ruotsinkielinen työpaikka-ilmoitus siis peräänkuuluttaa kylmähermoista sairaanhoitajaa.

Perusteita kääntäjän ratkaisulle kääntää idiomaattinen ilmaus selittävällä normaali-ilmauksella, voi löytää muun muassa tarkastelemalla kaksikielisten sanakirjojen käännösvastineita. WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) antaa *mennä kipsiin* -ilmaukselle esimerkissä 'haastateltava meni kipsiin' vastineen '*det låste sig totalt för den intervjuade*'. Esimerkissä käytetty '*låsa sig*' on idiomaattinen ilmaus, joka ei kuitenkaan tässä tilanteessa käytettynä käännösvastineena toisi kohdekielen lukijoille nykyistä selkeämpää tai humoristisempää lukuelämystä. WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007) antaa *förhandlingsförlamad*-sanalle vastineet toimintakyvytön; lamaantunut, mikä puolestaan tukee edellä mainittua havaintoa ruotsinkielisen käännöksen sisältävän vain alkuperäisen ilmauksen kuvaannollisen merkityksen.

Vaikkei kääntäjä ole tässä tapauksessa löytänyt lähtökielen idiomaattiselle ilmaukselle kohdekielen idiomia tai sanaleikkiä, voi edellä käsitellyiden vastineiden ja merkitysten valossa todeta, että kääntäjän valitsema *handlingsförlamad* on käypä ratkaisu. '*Om du inte blir handlingsförlamad när det krisar*' on ilmaus, joka ainakin jollain tasolla yhdis-

tää alkuperäisessä tekstissä olevan kuvaannollisen ja konkreettisen puolen. Vaikkakaan käännös ei yllä samalle tasolle humoristisuuden kannalta, eikä viittaus alkuperäisen tapaan sairaala-ympäristöön ole kovin selkeä, on viittauksen tunnistamisen mahdollisuus kuitenkin olemassa. Käännös on kuitenkin ilmeiseltä merkitykseltään hyvin selkeä, mikä on selittävällä normaali-ilmauksella kääntämisen suurin etu.

Sairaanhoitajan työpaikka-ilmoituksen jälkimmäinen osa kuuluu myös kategoriaan, jossa idiomi on käännetty selittävällä normaali-ilmauksella. Tässä tapauksessa (19) on pikemminkin kyse lähtökielisen sanaleikin kääntämisestä kohdekielen selittävällä normaali-ilmauksella.

(19) *hoida itsesi meille hommiin.*
ser du till att hamna hos oss.

Lähtökielen sanaleikki muodostuu tässä tapauksessa *hoida*-sanana kahdesta merkityksestä. Gummeruksen suuren suomen kielen sanakirjan (2004) mukaan *hoitaa* sanalla on useita merkityksiä, tässä tapauksessa olennaisia ovat: 1. parantaa, lääkitä, kuntouttaa ja 2. pitää tehtävään; suorittaa, tehdä. Myös Kielitoimiston sanakirja (2006) tukee näitä määritelmiä ja lisää ensimmäisen määritelmän alle vielä 'huolehtia jonkin paranemisesta'. Näiden määritelmien perusteella sanaleikin ehkä ensisijainen tulkinta kehottaa hakijaa "ottaa tehtäväkseen" hakea sairaalaan töihin. *Hoitaa*-sanana toinen merkitys, joka viittaa sairaanhoitajan työnkuvaan – sillä juuri hoitamistahan sairaalan henkilöstö tekee – on sanaleikin toinen osapuoli, joka humoristisella tavalla tuo ilmaukseen monitulkintaisuutta. Ilmauksen jälkimmäinen osa *homma* on Kielitoimiston sanakirjan (2006) mukaan arkinen ja saa muun muassa määritteet puuha, askare, touhu ja työ. Sanakirja antaa myös tämän tapauksen kannalta valaisevan esimerkin '*missä olet hommissa* [=töissä]?'. Suomenkielinen sairaanhoitajan työpaikka-ilmoitus siis koostuu sanaleikistä, joka ensisijaisesti kehottaa hakijaa tulemaan töihin, mutta joka myös sisältää humoristisen viittauksen itse kyseiseen työnkuvaan.

Ruotsinkielinen ilmaus '*ser du till att hamna hos oss*' kostuu, kuten jo aiemmin mainittiin, selittävästä normaali-ilmauksesta. Bonniers svenska ordbok (1986) sanoo '*se till*'

ilmauksen tarkoittavan *ordna* (järjestää) tai *ansvara för* (olla vastuussa jostakin). Myös MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011) antaa kyseiselle ilmaukselle samankaltaisen selityksen; *'ta på sig det praktiska ansvaret för något'* (ottaa käytännön vastuu jostakin). Käännösratkaisun jälkimmäinen osa *hamna* tarkoittaa *'råka komma och stanna'* ("sattua tulemaan" ja jäämään) (MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011)). Näiden määritelmien perusteella kohdekielinen ilmaus jäljittelee alkuperäistä kirjaimellisen merkityksen osalta ja *'ser du till att hamna hos oss'* ilmauksen sananmukaisen merkityksen voi sanoa olevan "katsot päätyväsi meille."

Ingo (1990: 247) toteaa, että selittävään normaali-ilmaukseen päätyessään, on kääntäjän huomioitava lähtötekstin tyylin menettämisen vaara. Näin on käynyt kääntäjän ratkaisussa, sillä käännetty ruotsinkielinen ilmaus ei tässä tapauksessa sisällä minkäänlaista sanaleikkiä eikä myöskään alkuperäisenkaltaista viittausta kyseessä olevaan ammattiin tai työnkuvaan. Humoristisesta lähtökielen ilmauksesta on siis kohdekielellä tullut kirjaimellisesti "selittävä normaali-ilmaus", joka ei tyyliltään tai idiomaattiselta sisällöltään ole lainkaan alkuperäisen kaltainen.

Vaihtoehtoinen ratkaisu olisi esimerkiksi *hoitaa*-sanan 'suorittaa, tehdä' merkitysten käännösvastineista löytyvä puhekielinen *fixa* (WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004)). *Fixa* tarkoittaa Bonniers svenska ordbokin (1986) mukaan *klara, ordna* (järjestää); *skaffa, laga* (hommata, korjata). Käännösratkaisu olisi voinut olla esimerkiksi seuraavanlainen: *'fixar du anställning hos oss'* (hoidat itsesi työsuhteeseen meille). *Fixa*-sanan kaltainen ratkaisu toisi ilmaukseen sanaleikin tuntua, mikä siitä nykyisessä muodossa puuttuu. Tämänkaltainen ratkaisu olisi toki merkitykseltään suhteellisen samanlainen kuin kääntäjän nykyinen ratkaisu, mutta sen sisältämän *fixa*-sanan voisivat kohdekielen lukijat tulkita myös tarkoittavan korjaamista. Korjaaminen ei sinällään liity sairaalassa työskentelevien toimenkuvaan, mutta eräänlaista sairauksien ja haavereiden "korjaamistahan" sairaanhoitajatkin tekevät.

Selittäväällä normaali-ilmauksella on käännetty myös jälkimmäinen osa jo aiemmin käsiteltyä opettajan työpaikka-ilmoitusta. Lähtökielinen sanaleikki on muodossa *viitaten edelliseen, ota yhteyttä!* (20). Tapauksen voisi ennemminkin sanoa olevan vain normaali-

li-ilmauksella käännetty, sillä varsinaista ”selittävää osaa” ei merkityseron takia ole havaittavissa. Kohdekielinen vastine on käännetty muotoon *’hör av dig till oss!’*.

(20) *Viitaten edelliseen, ota yhteyttä!
Hör av dig till oss!*

Suomenkielisen sanaleikin huumori rakentuu *viitata*-sanana ja sen monien merkitysten ympärille. Sanakirjat antavat kyseiselle sanalle useita merkityksiä, joista kaksi on tämän tapauksen kannalta olennaisia: 1. esimerkiksi koulussa: ’nostaa kätensä ilmaan merkiksi siitä, että haluaa vastata kysymykseen tai muuten saada suunvuoron’ *’oppilas oli inno- kas viittaamaan’* ja 2. mainita puheessa; huomauttaa jostakin lyhyesti *’viittasi puhees- saan lyhyesti tapahtumaan’* (Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004); Kie- litoimiston sanakirja (2006)). Lähtökielinen sanaleikki siis muodostuu näistä merkityk- sistä, joista toinen (2.) on todennäköisesti ensisijainen. *Viitata*-sanana koulumaailmaan ja opetukseen liittyvä merkitys (1.) on hauska lisä ilmaukseen ja se luo siihen sanaleikin tuntua. Kuten jo aiemmin mainittiin, ovat kyseessä olevat tekstit opettajan työpaikka- ilmoituksen jälkimmäisestä osasta, joten tästä voi päätellä, että lähtökielen teksti ensisi- jaisesti kehottaa hakijaa ottamaan yhteyttä, mikäli ilmoituksen ensimmäinen osa (*oletko aivan omaa luokkaasi?*) pätee häneen. Ilmauksesta humoristisen tekee sen toinen tulkin- ta, joka yhdistää tekstin koulumaailmaan.

Ruotsinkielisessä tekstissä kääntäjä on keskittynyt vain ilmauksen jälkimmäisen osan merkitykseen. *’Hör av dig till oss’* (~*’höra av sig’*) saa Bonniers svenska ordbokin (1986) mukaan selityksen *’återkomma per brev, telefon eller dylikt’* (palata asiaan puhe- limitse, kirjeitse tai vastaavalla tavalla). Ruotsinkielinen ilmaus siis kehottaa hakijaa ottamaan yhteyttä työpaikan tiimoilta, mutta alkuperäisen kaltaista sanaleikkiä tai viit- tausta koulu-ympäristöön ei kääntäjän ratkaisu kohdekielen lukijoille välitä. Kääntäjän ratkaisun voi näin ollen selvästikin sanoa olevan normaali-ilmaus, joka ei tuo tarinaan tyyllillisesti totuttua huumoria tai idiomaattista merkitystä. WSOY ruotsi-suomi- suursanakirja (2007) tukee edellä mainittua väitettä käännöksen merkityksestä, sillä se antaa *’höra av sig’* ilmaukselle vastineen ’ottaa yhteyttä’; ’ilmoittaa jotakin itsestään’.

WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004) sanoo *viitata*-sanan tämän tapauksen kannalta olennaisten ruotsinkielisten vastineiden olevan *'räcka upp handen'* (nostaa käsi) ja *markera* (suomenruotsi) tai tekstissä tai puheessa käytettävät *hänvisa*, *referera* ja *syfta*. Nämä vastineet eivät kuitenkaan sellaisinaan toisi tekstiin kaivattua sanaleikin tuntua tai idiomaattisuutta, joten näiden vastineiden valossa kääntäjän ratkaisu on selkeämpi.

Vaihtoehtoinen ratkaisu idiomaattisuuden/sanaleikin siirtämiseksi myös kohdekielen lukijoille olisi *skola*-sanon käyttö. *Bonniers svenska ordbok* (1986) antaa *skola*-sanalle useita merkityksiä, joista 1. *'komma att'*, *'ha för avsikt'* (aikoa, tulla) ja 2. *'ställe där man undervisar'* (paikka, jossa opetetaan) olisivat olennaisia. Työpaikka-ilmoitus voisi kokonaisuudessaan olla esimerkiksi seuraavanlainen: *'Är du helt i din egen klass? Skola du då ta kontakt med oss!'* ('Oletko aivan omaa luokkaasi? Ota siis meihin yhteyttä!'). Näin käytettynä *skola*-sana on harvinaisempi, mutta tätä muotoa esiintyy esimerkiksi raamatussa. *Skola*-sanon monimerkityksellisyyden avulla ruotsinkielinen ilmauskin saisi sanaleikin tuntua, minkä lisäksi siinä olisi myös humoristinen viittaus koulu-ympäristöön. Toki merkitys olisi alkuperäiseen sanaleikkiin verrattuna muuttunut, mutta se kuuluisi kuitenkin yhä opettajan ammatin pariin. Tämänkaltainen ratkaisu säilyttäisi myös lähtökielisen ilmauksen tyylin ja antaisi näin ollen kohdekielen alkuperäisen kaltaisen lukuelämyksen.

Myös esimerkki (21) kuuluu selittävällä normaali-ilmauksella käännettyjen kategoriaan. Tapausta ei välttämättä heti mieltäisi normaali-ilmauksella käännettyksi, mutta luokitteleen sen silti kyseiseen kategoriaan. Tässä tapauksessa suomenkielinen teksti on pikemminkin sanaleikki kuin idiomi. Tekstit ovat osa muusikon työpaikka-ilmoitusta. Tapauksen tekstit ovat molemmat muusikon työpaikka-ilmoituksen jälkimmäisiä osia.

(21) *Soittele!*
Slå en pling!

Suomenkielinen sanaleikki muodostuu *soittele*-sanon kahdesta mahdollisesta tulkintatavasta. Kielitoimiston sanakirjan (2006) mukaan *soitella* voi tarkoittaa *soittaa* kuten esimerkissä *'soitella huuliharppua'*. Sana on myös arkisessa käytössä varsinkin hyvä-

telyfraaseissa kuten *'soittele joskus!'*. *Soitella*-sanana määritte *soittaa*-sanana merkityksistä kaksi on tämän tapauksen kannalta olennaisia: 1. tuottaa ääntä, säveliä jonkin soittimen avulla ja 2. ottaa puhelinyhteys. (emt.) Myös muut sanakirjat tukevat edellä mainittuja määritelmiä (Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004); MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2011)). Määritelmien avulla suomenkielisen sanaleikin voi todeta koostuvan ensikädessä kehotuksesta yhteydenottoon puhelimitse ja toisaalta viittauksesta muusikon ammattiin ja työnkuvaan. *Soittele*-sanana useiden tulkintamahdollisuuksien ansiosta lähtökielen lukijat voivat nauttia nasevasta, ytimekkäästä ja humoristisesta sanaleikistä.

Ruotsinkielinen teksti koostuu vakiintuneen ilmauksen ja interjektion yhdistelmästä. Tämän yhdistelmän avulla kääntäjä yrittää tuoda kohdekielen lukijoille samanlaisen tulkinnan kuin alkuperäinen sanaleikki tuo suomenkielisille lukijoille. *'Slå en pling'* ilmauksesta voi erottaa *'slå en signal'* ja *pling* osat. MOT Norstedts svensk ordbok 1.0 (2011) selittää *'slå en signal'* -ilmauksen sanalla *telefonera* (”tehdä” puhelinsoitto). *Pling*-sanalle samainen sanakirja antaa selityksen *'klingande eller ringande ljud'* (kilisevä tai soiva ääni) (emt.). Näiden määritelmien perusteella *'slå en pling'* -ilmauksen voi sanoa merkitsevän ’kilisevän tai soivan äänen tekemistä’. Näin ollen ruotsinkielinen ratkaisu viittaisi enemmän musisointiin kuin puhelimella soittamiseen.

Kaksikielisten sanakirjojen määritelmät seuraavat edellä mainittuja merkitykseltään. *Soitella* sana saa vastineeksi instrumentteihin viittaavan *spela* (soittaa) -sanana. Myös puhekielessä puhelimella soittamisesta: *'soittele joskus'* esimerkki saa vastineet *'du kan väl slå en signal (ringa) någon gång'*; *'du kan väl höra av dig någon gång'*. (WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004)) Vastaavasti ruotsinkielinen *'slå en signal'* saa MOT Ruotsi (2012) sanakirjan mukaan vastineen ’soittaa (puhelimella)’. *Pling*-sanana saa *'pling plong'* esimerkissä suomenkielisen vastineen ’pim pom’ (WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007)).

Kääntäjän ratkaisun luokittelu selittäväksi normaali-ilmaukseksi perustuu edellä mainittujen ilmauksen ruotsinkielisiin sanojen määritelmiin. Vaikuttaa siltä, että kääntäjä on ratkaisullaan halunnut siirtää kohdekielen lukijoille puhelinsoiton merkityksen

lisäksi idiomaattisen merkityksen instrumentilla soittamisesta. Yhdistelemällä kaksi ”ilmausta” *'slå en signal'* ja *'pling'* on kääntäjä eräällä tavalla menettänyt ilmauksen idiomaattisuuden ja monimerkityksisen tulkinnan. Hän on siis menettänyt selkeän yhteyden molempiin *soittamisen* lähtökielisiin merkityksiin – nykyisessä muodossaan ilmaus yrittää ”selittää” niin musisoinnin kuin puhelimen hälytyksen tuottamia ääniä. Tällaisenaan kääntäjän ratkaisu viittaa ennemminkin musisointiin ja muusikon ammattiin kuin itse puhelimella soittamiseen. Tämän perusteella voi todeta, että kohdekielinen sanaleikki ei yllä aivan alkuperäisen tasolle, sillä kaksoismerkitys on ruotsinkielisessä ratkaisussa vaikeaselkoinen eikä välttämättä edes havaittavissa.

5 YHTEENVETO JA PÄÄTELMÄT

Pro Gradu -tutkielmassani olen tutkinut sanontoja ja sanaleikkejä ja niiden käännöksiä *Tatu ja Patu työn touhussa* -lastenkirjassa ja sen käännöksessä, *Sixten och Blixten går till jobbet*. Aineistona toimivat tarinaan johdattelevalta aukeamalta löytyvät idiomaattiset ilmaukset ja sanaleikit. Analysoitavia tekstejä oli yhteensä 21. Tavoitteeni oli ensisijaisesti selvittää, minkälaisiin ratkaisuihin kääntäjä oli päätenyt, mutta halusin myös tutkia, paljonko tekstit olivat käännettäessä muuttuneet. Perustin analyysini Rune Ingon idiomien kääntämisen käännösstrategioihin (katso alla oleva taulukko).

Taulukko 1. Idiomien ja sanaleikkien käännösstrategiat ja niiden määrä

Käännösstrategia	Määrä (kpl)
Idiomi → idiomi	11
Idiomi → sananmukainen käännös	6
Idiomi → selittävä normaali-ilmaus	4
Normaali-ilmaus → idiomi	0
Yhteensä	21

Kääntäjä ei ole soveltanut aineistoon kaikkia teoria-osiossa esiteltyjä, Ingon luokittelemia idiomien käännösstrategioita. Yleisimmin kääntäjä on turvautunut kääntämään idiomaattisen ilmauksen kohdekielen idiomilla tai sanaleikillä (11 kpl). Hieman epätavallisempaan, sananmukaiseen käännösratkaisun puoleen kääntäjä on kääntynyt kuudessa (6) tapauksessa. Idiomi tai sanaleikki on saanut selittävän normaali-ilmauksen neljässä (4) tapauksessa. Normaali-ilmauksen kääntäminen idiomilla, oli käännösstrategia, jota kääntäjä ei ole lainkaan käyttänyt, mitä luultavimmin kohderyhmää silmällä pitäen, sillä kyseinen käännösratkaisu on harvemmin onnistunut ja niitä on vaikea havaita ja poimia.

Aiempien tutkimusten perusteella oletin, että kääntäjä on joutunut tekemään muutoksia kääntäessään sanontoja ja sanaleikkejä ruotsin kielelle, mutta että kohdekielen lukijat saavat sanonnoista ja sanaleikeistä samanlaisen lukuelämyksen kuin alkuperäisen tarinan lukijat. Oletin osan muutoksista olevan huomattavia ja käännöksistä löytyvän myös semanttisia muutoksia. Edellä olevan taulukon perusteella voi todeta, että kääntäjä on joutunut tekemään muutoksia sanontoja ja sanaleikkejä kääntäessään. Oletuksen mukaisesti sanontojen ja sanaleikkien käännökset eivät useimmiten myöskään olleet merkitykseltään täysin alkuperäisessä teoksessa esiintyvien sanontojen vastineita, mutta kääntäjä oli kuitenkin suurimmaksi osaksi onnistunut valitsemaan aiheeseen ja tilanteeseen sopivia kohdekielen idiomaattisia ilmauksia.

Kääntäjä on useimmissa tapauksissa mukailnut lähtökielen sanontojen ja sanaleikkien aihetta ja pyrkinyt valitsemaan vastineita kyseessä olevan työpaikan saralta. Näin ollen merkityksen muuttuessa kohdekielen lukijat ovat useimmissa tapauksissa siitä huolimatta voineet yhdistää sanaleikin tai sanonnan käsiteltävään ammattiin. Toisaalta selittäväällä normaali-ilmauksella käännettyt idiomit ovat luonnollisesti merkitykseltään kohdekielen lukijalle hyvin selkeitä, mutta idiomien ”menettämisen” tuloksena kohdekielen tarinan monitulkintaisuus, värikyvyys ja tyyli kärsivät jonkin verran tästä käännösratkaisusta.

Kaiken kaikkiaan kääntäjä on kuitenkin ratkaisuilleen onnistunut tuomaan alkuperäisteoksen värikkään ja moniulotteisen tarinan myös kohdekielen lukijoille. Muutamista poikkeavista käännösratkaisuksista huolimatta, tarinaa värittävät sanonnat ja sanaleikit johdattelevat lukijat tuttujen ammattien pariin hausalla tavalla. Sanonnat ja sanaleikit toimivat lähtökielen tapaan myös kohdekielen tilanteissa huumorin, monitulkintaisuuden ja tiedon välittäjinä.

Sanonnat ja sanaleikit ovat tutkimuksen kohteena hyvin mielenkiintoisia, sillä niistä löytyy usein uusia ulottuvuuksia ja eri tulkintatapoja. Aineistona lastenkirjallisuus on kiitollinen, sillä myös se sisältää monia tasoja kohdeyleisönsä monipuolisuuden takia. Mielestäni käyttämäni menetelmä soveltui työhön hyvin ja se toimi tarkoituksenmukaisesti. Jatkon kannalta mielenkiintoista olisi esimerkiksi vertailla lastenkirjallisuuden ja

aikuisten kirjallisuuden sanontojen kääntämistä, tutkia niiden eroavaisuuksia/samankaltaisuutta ja paneutua mahdollisien erojen syihin.

LÄHTEET

Aineistolähteet:

Havukainen, Aino & Sami Toivonen (2006). *Tatu ja Patu työn touhussa*. 9. painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Havukainen, Aino & Sami Toivonen (2006). *Sixten och Blixten går till jobbet. (Tatu ja Patu työn touhussa, kääntänyt Janina Orlov)*. Finland: Otava.

Kirjallisuuslähteet:

Adlibris.com (2011). [online]. [Lainattu 8.11.2011]. Saatavilla: <http://www.adlibris.com/fi/product.aspx?isbn=917371013X>

Ahlén, Birgitta (1987). *Veta mera om barnböcker. Studieplan och handledning i barnlitteratur med boklistor*. Lund: Bibliotekstjänst.

Altalang (2009). 10 Idioms in translation [online]. [Lainattu 28.11.2011]. Saatavilla: <http://www.altalang.com/beyond-words/2009/01/22/10-idioms-in-translation/>

Bonniers svenska ordbok (1986). Toim. Sten Malmstöm, Iréne Göyrki & Peter A. Sjögren. 2. painos. Tukholma: Bonnier.

Creative Translation (2010). [online]. [Lainattu 29.11.2011]. Saatavilla: <http://www.creativetranslation.com/idioms>

Delabastita, Dirk (1997). Introduction. Teoksessa: Dirk Delabastita (toim.) *Wordplay and Translation: Essays on Punning and Translation*. Manchester: St Jerome Publishing. 1–22.

Frank, Helen T. (2007). *Cultural Encounters in Translated Children's Literature. Images of Australia in French Translation*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Frimmelova, Katerina (2010). *Translating Children's Literature. Typical problems and suggested strategies*. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing.

Gummeruksen Englanti-suomi-idiomisanakirja (2006). Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Gummeruksen Suuri sivistyssanakirja (2004). Toim. Timo Nurmi, Ilkka Rekiaro, Päivi Rekiaro & Timo Sorjanen. 6. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004). Toim. Timo Nurmi. 3. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

- Heinimaa, Elisse (2001). Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa: Marja Suojala & Maija Karjalainen (toim.). *Avaa lastenkirja! Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön*. Helsinki: Lasten Keskus. 142–163.
- Hyyppä, Saara (2005). Kieltä kuviin, kuvia kieleen. Teoksessa: Kristiina Rikman (toim.). *Suom. huom. kirjoituksia kääntämisestä*. Vantaa: Werner Söderström Osakeyhtiö. 115–131.
- Häkkinen, Kaisa (2000). Idiomien määritelmiä. Teoksessa: Eeva Lähdemäki & Yvonne Bertills (toim.). *Fennistica fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii. Juhlakirja Mauno Kosken 70-vuotispäivän kunniaksi 21.2.2000*. Turku: Åbo Akademi. 1–15.
- IMDb (2012) = *The Internet Movie Database*. Cookie monster [online]. [Lainattu 1.7.2012]. Saatavilla: <http://www.imdb.com/character/ch0000533/bio>
- Ingo, Rune (1990). *Lähtökielestä kohdekieleen. Johdatusta käännöstieteeseen*. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Ingo, Rune (2000). Idiomi toisen kielen idiomien semanttis-pragmaattisena käännösvas-tineena. Teoksessa: Eeva Lähdemäki & Yvonne Bertills (toim.). *Fennistica fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii. Juhlakirja Mauno Kosken 70-vuotispäivän kunniaksi 21.2.2000*. Turku: Åbo Akademi. 33–45.
- Ingo, Rune (2007). *Konsten att översätta. Översättandets praktik och didaktik*. Tanska: Studentlitteratur.
- Kari, Erkki (1993). *Naulan kantaan. Nykysuomen idiomisanakirja*. Keuruu: Kustanneosakeyhtiö Otava.
- Kielitoimiston sanakirja A–K* (2006). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Helsinki: Gummerus kirjapaino Oy.
- Kielitoimiston sanakirja S–Ö* (2006). Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 140. Helsinki: Gummerus kirjapaino Oy.
- Kustannusosakeyhtiö Otava* (2011). Aino Havukainen - Sami Toivonen [online]. [Lainattu 9.11.2011]. Saatavilla: http://www.otava.fi/kirjailijat/kotimaiset/aino_havukainen_toivonen/fi_FI/aino_havukainen_sami_toivonen/
- Kåreland, Lena (2009). *Barnboken i samhället*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Kääntöpiiri (2012). [online]. [Lainattu 11.6.2012] Saatavilla: <http://www.kääntöpiiri.fi/en/profile/127-janina-orlov>

- Larson, Mildred L. (1984). *Meaning-based Translation: A Guide to Cross-language Equivalence*. Lanham: University Press of America.
- MOT Kielitoimiston sanakirja 2.0 (2011) [online]. [Lainattu 30.4.2012]. Saatavilla rajoitetusti: <http://mot.kielikone.fi.proxy.tritonia.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>
- MOT Norstedts Svensk ordbok 1.0 (2011) [online]. [Lainattu 30.4.2012]. Saatavilla rajoitetusti: <http://mot.kielikone.fi.proxy.tritonia.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/>
- MOT Ruotsi (2012). [online]. [Lainattu 27.6.2012]. Saatavilla rajoitetusti: mot.kielikone.fi.proxy.tritonia.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/
- MOT Synonymisanakirja 1.0 (2011). [online]. [Lainattu 8.11.2011]. Saatavilla rajoitetusti: <http://mot.kielikone.fi/mot/vaasayo/netmot.exe/netmot.exe?motportal=80>
- Muikku-Werner, Pirkko, Jarmo Harri Jantunen & Ossi Kokko (2008). *Suurella sydämellä ihan sikana. Suomen kielen kuvaileva fraasisanakirja*. Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy.
- Mustonen, Sanna (2010). *Translating Idioms: A case study on Donna Tartt's The Secret History and its Finnish translation*. Julkaisematon kielten laitoksen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. [online]. [Lainattu: 29.11.2011]. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/25001/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201009142572.pdf?sequence=1>
- Nenonen, Marja (2002). *Idiomit ja leksikko. Lausekeidiomien syntaktisia, semanttisia ja morfologisia piirteitä suomen kielessä*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Nettervik, Ingrid (1994). *I barnbokens värld*. 2. painos. Malmö: Gleerups Utbildning AB.
- Nida, Eugene A. & Charles R. Taber (1974). *The Theory and Practice of Translation*. 2. painos. Leiden: E.J. Brill.
- O'Connell, Eithne (2006). Translating for Children. Teoksessa: Gillian Lathey (toim.). *The Translation of Children's Literature. A Reader*. Englanti: Multilingual Matters Ltd. 15–24.
- Oittinen, Riitta (2000). *Translating for Children*. New York: Garland Publishing.
- Oittinen, Riitta (2001). Kääntäjä kääntää kuvia. Teoksessa: *Tutkiva katse kuvakirjaan*. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy. 133–152.
- Parkkinen, Jukka (2005). *Aasinsilta ajan hermolla. 500 sanontaa ja niiden alkuperä*. Porvoo: Werner Söderström Osake-yhtiö.

- Puurtinen, Tiina (1995). *Linguistic Acceptability in Translated Children's Literature*. Joensuu: University of Joensuu.
- Puurtinen, Tiina (2000). Lastenkirjallisuuden kääntäminen: normit, luettavuus ja ideologia. Teoksessa: Outi Paloposki & Henna Makkonen-Craig (toim.). *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Helsinki: Ammattikielten ja kääntämisen opintokokonaisuus (AKO). 106–131.
- Rekiaro, Päivi (2003). *303 idiomia, prepositiota ja verbi-ilmausta in English*. Jyväskylä: Gummerus Kustannus Oy.
- Rhedin, Ulla (1992). *Bilderboken. På väg mot en teori*. 2. painos. Tukholma: Alfabeta Bokförlag AB.
- Rhedin, Ulla (2004). *Bilderbokens hemligheter*. Viro: Alfabeta Bokförlag AB.
- Ruotsi-suomi-idiomisanakirja (2008). Toim. Birgitta Viljanen & Kari Viljanen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Salongen (2011). Översättarintervjuer - 4. Janina Orlov [online]. [Lainattu 9.11.2011]. Saatavilla: <http://salongen.de/node/397>
- SAOL (2006) = *Svenska Akademiens ordlista*. 13. painos. Tukholma: Norstedts Akademiska Förlag.
- Sisuradio (2011). *Kirja on aina kirja, sanoo Janina Orlov* [online]. [Lainattu 9.11.2011]. Saatavilla: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1003&artikel=2753181>
- Svenska idiom (2002). Toim. Hans Luthman. 2. painos. Lund: Folkuniversitetets förlag.
- Uusi kieliopas (2007). Toim. Terho Itkonen & Sari Maamies. 3., tarkistettu painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vahtera, Ralf (2000). Ottaako piru peipposen myös suomeksi? Eläimennimen sisältäviä idiomeista suomessa ja ruotsissa. Teoksessa: Eeva Lähdemäki & Yvonne Bertills (toim.). *Fennistica fausta in honorem Mauno Koski septuagenarii. Juhlakirja Mauno Kosken 70-vuotispäivän kunniaksi 21.2.2000*. Turku: Åbo Akademi. 46–64.
- Vaukirja.fi (2011). *Haastattelussa Aino Havukainen ja Sami Toivonen* [online]. [Lainattu 9.11.2011]. Saatavilla: http://www.vaukirja.fi/Lapset-ja-lukeminen/Ajan_kohtaista/Haastattelussa-Aino-Havukainen-ja-Sami-Toivonen/
- WSOY suomi-ruotsi-suursanakirja (2004). Toim. Ilse Cantell & Nina Martola. 3., tarkistettu ja päivitetty painos. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

WSOY ruotsi-suomi-suursanakirja (2007). Toim. Ilse Cantell. Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Liite. Työssä käsiteltävät idiomit ja sanaleikit ja niiden käännökset

Harjaantuneet ammattilaiset huomio!

Jos sinulla leikkaa hyvin, tervetuloa meille töihin.

Du, vältrimmade proffs, se hit! Om du är klipsk är du välkommen att jobba hos oss.

Älä jää lehdelle soittelemaan, vaan tule töihin toimitukseemme. Ei tyhjäntoimittajille!

Stanna inte kvar på ditt blad, kom och arbeta med oss på redaktionen. Ingenting för tryckfelsnissar!

Jos et mene kipsiin etkä turhaan piikittele, hoida itsesi meille hommiin.

Om du inte är blir handlingsförlamad när det krisar och inte är blödig i onödan, ser du till att hamna hos oss.

Leipomo-konditoriassa on tarjolla hyvä leipätyö taitavalle jauhopeukalolle.

Kunnigt kakmonster får brödjobb på bageri-konditori.

Otamme töihin karaistuneita metallimiehiä – tai naisia. Vain rautaisille ammattilaisille.

Härdade metallarbetare får anställning. Bara för järnhårda proffs.

Sinulla on näytön paikka, jos et pelkää hiirtä.

Om du inte är rädd för musen har du plats hos oss vid skärmen.

Nyt erotellaan jyvät akanoista! Ryhdy maanviljelijäksi, siinä on itua.

Nu skiljs agnarna från vetet! Bli bonde, ett jordnära yrke!

Oletko aivan omaa luokkaasi? Viitaten edelliseen, ota yhteyttä!

Är du helt i din egen klass? Hör av dig till oss!

Etsimme pesunkestävää siivousalan ammattilaista.

Vi söker ett tvättäkta städproffs!

Töihin halutaan tahdikas muusikko. Soittele!

Taktfull musiker sökes. Slå en pling!

Osutko naulan kantaan? Tule rakentamaan taloja!

Träffar du huvudet på spiken? Kom och bygg hus!

Tuli palava tarve palkata lisää väkeä.

Brinnande behov av mera folk!